

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav etnologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Bc. Barbora Šajmovičová

**ODBORNÁ A POPULARIZAČNÍ ČINNOST ALOISE MUSILA,
ČESKÉHO ARABISTY A ORIENTALISTY**

Praha 2015

Vedoucí práce: PhDr. Jan Pargač, CSc.

Tímto vyjadřuji poděkování všem, kteří přispěli ke vzniku této práce. V první řadě děkuji vedoucímu své práce, PhDr. J. Pargačovi, Csc. za spolupráci a cenné podněty, kterými mou práci plně obohacoval a celému Ústavu etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Dále bych chtěla jmenovitě poděkovat I. Zuranové z Českého rozhlasu za spolupráci s archivem Českého rozhlasu a Mgr. R. Kotulánové za vřelé přijetí a pomoc v archivu Muzea Vyškovska. Veliké díky patří mým rodičům (J. a B. Šajmovičovým), kteří mě celý život inspirovali na cestě k poznávání. Děkuji i J. Zelenkovi, který mě v mých vysokoškolských studiích plně podporoval.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, řádně citovala uvedené prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia, či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 23. 4. 2015 .....

Bc. Barbora Šajmovičová

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá odbornou a popularizační činností Aloise Musila, českého arabisty a orientalisty. Práce v první části nastiňuje život Aloise Musila, který je klíčem k pochopení jeho děl, ať už ryze odborných či směřující širší veřejnosti. Biografická část má za cíl vyzdvihnout dobové souvislosti, jež vedly kněze původem z Hané, započít dlouhou cestu kartografa, etnografa, a etnologa Blízkého východu, částí maghribu, Afrického rohu a Indie. Průzkumy, kterých dosáhl, mu zajistily nesmazatelné místo v dějinách lidské historie a objevů.

Hlavní částí práce je analýza odborné a popularizační činnosti Aloise Musila se zvláštním zřetelem na období jeho působení v Československém rozhlasu. Tato část je rozdělena do třech subkapitol, z níž každá se samostatně věnuje: odborné činnosti, dále popularizační činnosti a v poslední řadě působení v Československém rozhlasu. V těchto částech vycházím z rozsáhlých děl Aloise Musila psaných v jazyce českém a anglickém, a jeho vlastních přednášek nahraných pro Československý rozhlas po roce 1930. Hlavní důraz je kladen na faktografický, etnografický a etnologický přínos Musilovy tvorby, zejména té popularizační. Celková analýza je výstupem z pečlivého výzkumu prováděného v archivu Národní knihovny České Republiky, v archivu Muzea Vyškovska na Moravě a v archivu Českého rozhlasu v Praze. Subkapitola věnující se působení v Československém rozhlasu vychází pouze z primárních archiválií Českého rozhlasu k roku 2014, a je rozbohem přednášek Aloise Musila, které doposud takto zpracovány nebyly. Poslední kapitola je věnována přínosu děl Aloise Musila na poli vědeckém a popularizačním.

Klíčová slova: Alois Musil, Orientalista, Arabista, Odborná činnost, Popularizační činnost, Československý rozhlas, Islám, Cestopisy

Abstract

This bachelor thesis deals with the academic and popularize activities of Alois Musil Czech Arabist and Orientalist. The first part of thesis outline life of Alois Musil which is the key to understanding his publications, whether academic or purely towards the wider public. Biographical section aims to highlight moments and contemporary context, which led the priest originally from Hana, begin the way of life of cartographer, ethnographer and ethnologist of the Middle East, parts of the Maghreb, the Horn of Africa and India, making him an indelible place in the human history and discoveries.

The main part of the thesis is the analysis of academic and popularize activities of Alois Musil with special emphasis on the period of his tenure in the Czechoslovakian Radio. This part is divided into three subsections, each of them is separately dedicated to: academic activities, further popularize activities, and lastly works for Czechoslovakian Radio. These parts are based on extensive works of Alois Musil written in Czech language and English language (marginally Germany language) and his own lectures recorded for Czechoslovakian Radio after 1930. The main emphasis is on factual, ethnographical and ethnological contribution of Musil's work, especially the popularization texts. Overall analysis is output of the careful research conducted in the archive of the National Library of the Czech Republic, archive of the Museum of Vyskov in Moravia and archive of the Czech Radio in Prague. Subsection which is focus on works for the Czechoslovakian Radio is exclusively result of studying archives materials of the Czech Radio in 2014, and is assay of lecture of Alois Musil which have not been processed so far. The last chapter is devoted to contribution of works of Alois Musil to the academic and popularize sphere.

Key words: Alois Musil, Orientalist, Arabist, Professional activity, Popularize activities, Czechoslovak radio, Islam, Travelogues

OBSAH:

Úvod.....	7
1. Zhodnocení použité literatury.....	11
2. Život Aloise Musila v souvislostech průzkumy a díla.....	15
3. Odborná a popularizační činnost Aloise Musila.....	22
3.1. Odborná činnost.....	22
3.1.1. Náklad Americké zeměpisné společnosti.....	23
3.1.2. Edice Dnešní Orient.....	28
3.1.3. Ze světa islámu.....	30
3.2. Popularizační činnost.....	32
3.2.1. Cestopisná díla.....	32
3.2.2. Díla určená pro mládež.....	35
3.3. Přednášky pro Československý rozhlas.....	37
4. Přínos Aloise Musila.....	41
4.1. Přínos na poli vědeckém.....	41
4.2. Přínos na poli popularizačním.....	44
5. Závěr.....	45
6. Seznam použitých pramenů.....	48
7. Příloha.....	52

Úvod

Osobnosti Aloisi Musilovi, jeho dílu a významu, je očima široké české veřejnosti věnováno překvapivě velmi málo pozornosti, a to i přesto, že se do světové historie lidstva zapsal svým archeologickým objevem pouštní Qaṣr ‘Amry v roce 1898, doslova revoluční kartografií rozsáhlých oblastí Blízkého východu a v neposlední řadě obsáhlými vědeckými pracemi publikovanými v New Yorku Americkou zeměpisnou společností¹. Alois Musil si objevem pouštního záměčku vydobyl místo v řadách předních mezinárodních orientalistů a odborníků na islámské země. Záhy se stal profesorem olomoucké, pražské a vídeňské univerzity. Eva Novotná, autorka výstavy *Kněz a šejk* pořádané roku 2004 Centrální katolickou knihovnou v Praze uvedla, že po působení Aloise Musila jen v rámci tzv. Arábie Pusté² bylo najednou z třiceti přesně lokalizovaných míst „*tři tisíce přesně lokalizovaných míst*“³ a tedy Musilem vypracovaná mapa „*se užívala vlastně celé 20. století.*“⁴ Alois Musil stál i za vznikem Orientálního ústavu, který vznikl z jeho iniciativy a také známosti s prvním československým prezidentem Tomášem Garyguem Masarykem.⁵ „*Tento ústav se stal analytickým a servisním pracovištěm pro potřeby československé zahraniční politiky, ale i platformou pro setkávání a vzájemnou diskusi profesionálních orientalistů i amatérů.*“⁶ Alois Musil byl již v roce 1927 oceněn za svou celoživotní vědeckou práci Americkou zeměpisnou společností a byl zapsán do její síně slávy mezi věhlasná jména skotského objevitele Viktoriiniých vodopádů Davida Livingstona, benátského cestovatele po východní Asii Marca Pola a norského polárního průzkumníka Roalda Amundsena. Musilův mezinárodní věhlas byl tak završen.

V českých zemích po skončení druhé světové války jeho jméno a dílo upadlo v zapomnění, na čemž se do značné míry odrazilo dějinné události českých zemí během okupace nacistickými vojsky. Tehdy Musilova výjimečná práce *Ze světa islámu* nevyšla dík

---

¹ American Geographical Society.

² Pustá Arábie nebo také *Arabia Deserta* je archaické označení pro zeměpisnou oblast Nadžd rozprostírající se v dnešní Saúdské Arábii. Viz Bouček, J.: *Saúdská Arábie. Stručná historie států*. Libri, Praha, 2005, s. 7.

³ Cit. <http://www.radio.cz/cz/rubrika/krajane/arabista-svetoveho-jmena-alois-musil-zustava-v-cesku-temer-neznamy-1> (Dostupné na URL: 16. 2. 2015 9:06).

⁴ Tamtéž.

⁵ Srov. Pelinková, M. (ed.): *Alois Musil fotografie z cest*. Muzeum Vyškovska, Vyškov, 2014, s. 8.; Soubor přednášek Veselý, R. (ed.): *Alois Musil. Český vědec světového jména*. GLOBE, Praha, 1995, ss. 29-31.; Mendel, M. Ostřanský, B., Rataj, T.: *Islám v srdci Evropy. Vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Academia, Praha, 2007, ss. 229-230.

⁶ Cit. Mendel, M. Ostřanský, B., Rataj, T., 2007, s. 229.

nařízením protektorátních úřadů.⁷ Musilovu dílu nebyl nakloněn ani režim bývalého ČSSR, pro nějž byl autor: „kněz, a nadto „buržoazní“ vědec (...), který „byl spolu se svým dílem odsouzen k zapomenutí“⁸. Až po roce 1989 se začínají objevovat publikace a sborníky zabývající se jeho životem, dílem a významem pro studium arabistiky, orientalistiky, biblických studií, etnografie, etnologie a kartografie. Za zmínku stojí soubor přednášek předních odborníků na islámské země z mezinárodní konference věnované půlstoletému výročí od smrti Aloise Musila pořádanou Univerzitou Karlovou ve dnech 14. až 16. října roku 1994. Soubor byl vydán roku 1995 pod názvem *Alois Musil. Český vědec světového jména*.

Zcela ojedinělým počinem je vydání již výše zmíněné knihy *Ze světa islámu* roku 2014, na které spolupracovali Jaroslav Franc, Luboš Kropáček a Pavel Žďárský. Jedná se, o zcela zásadní Musilovu práci, o syntézu zobrazující islámský svět první poloviny 20. století, na které pracoval takřka celý život. Historické prameny uvádějí, jak roku 1941 jednal o jejím publikování.⁹ Bohužel Alois Musil se tohoto významného dne nikdy nedočkal. Publikace této knihy si na své světlo světa musela počkat dlouhých sedmdesát let, až se české země vymaní ze dvou tíživých historických údobí. Dílo *Ze světa islámu* je první vlaštovkou, jež symbolizuje navrácení zapomenuté slávy jednomu z nejvýznamnějších moravských rodáků 19. století.

Výše zmíněné okolnosti byly jedním z důvodů, proč jsem se rozhodla svou bakalářskou práci věnovat právě Aloisi Musilovi, abych tak přispěla k významu jeho jména, čehož se mu jednoznačně zaslouhuje. Na omezeném prostoru se budu zabývat dílem a významem osobnosti Aloise Musila a obhájím, že dílo tohoto předního arabisty a orientalisty první poloviny 20. století značně přesahuje časté „zaškatulkování“ českou veřejností do pouhého autora dobrodružných knih, v největším nepochopení „smyšlených“ příběhů pro mládež. Hlavním obsahem práce, je tedy klasifikační analýza odborných a popularizačních prací Aloise Musila, přičemž poskytnu zcela nové informace po pečlivém studiu patnácti přednášek přednesených pro Československý rozhlas po roce 1930. Výzkumnou otázkou pak zůstává (pro všechna Musilova díla) do jaké míry se v odborných a popularizačních pracích odráží etnografický, etnologický a faktografický materiál.

---

⁷ L. Kropáček ve své přednášce *Alois Musil a islám* hovoří nejen o početném omezení, jež musely nakladatelství plnit, ale i o cenzurních předpisech. Viz Veselý, R. (ed.), 1995, s. 12.

⁸ Cit. Veselý, 1995, s. 6.

⁹ Viz č. inv.: H18.312, Fond Aloise Musila, Muzeum Vyškovska.

Pár slov k metodologii

Ústav etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze spadá pod obory historických věd, a tak není překvapením, že i tato práce je do značné míry historiografická. Významnou metodou zkoumání v historiografických pracích, a vůbec prvním krokem k započítí jakékoliv práce historika, je metoda heuristická. I tato práce byla sepsána po dlouholetém a pečlivém výzkumu relevantních zdrojů. Historické prameny jsem čerpala v archivu Národní knihovny České Republiky, kde jsou k dispozici nejzásadnější Musilova díla. Archiv Muzea Vyškovska na Moravě poskytl další cenné prameny (fotografie a rozsáhlou korespondenci). V poslední řadě za prameny práce sloužily transkripce patnácti Musilových přednášek nalezených v archivu Českého rozhlasu v Praze. Po shromáždění těchto pramenů jsem sestavila nutnou bibliografii (uvedenou na konci práce) a podrobila ji klasifikační analýze. Veškerá dostupná Musilova díla jsem rozdělila na odborné a popularizační, a i ty dále klasifikovala. V rámci hlavní výzkumné otázky (viz výše), byl hledán společný jmenovatel Musilových děl, tzn. hodnota etnografická, etnologická a faktografická. Po rozboru Musilových děl jsem v závěru práce přistoupila k celkovému zhodnocení a zodpověděla hlavní výzkumnou otázku.

Pozn.: V souladu s formálními náležitostmi bakalářské práce, týkající se rozsahu a délky diplomových prací, jsem nepodrobila výzkumné analýze díla Aloise Musila, která publikoval v odborných či popularizačních periodikách. Zaměřila jsem se proto pouze na celistvá díla publikovaná nakladatelstvími, a na přednášky přednesenými pro Československý rozhlas po roce 1930.

Poznámka k transkripci arabský pojmů

V této práci jsou široce používány přepisy arabských jmen, názvů a slov. Veškeré uvedené arabské pojmy nevychází ze způsobu používaného arabistou a orientalistou Aloisem Musilem. Přednost byla dána transkripci uvedené níže. Transkripce se zakládá na vlastní znalosti arabského jazyka a je v souladu s obecně dostupnými učebnicemi arabského jazyka. Veškeré Musilovy práce publikované v českém jazyce (nikoliv v anglickém) obsahují arabské přepisy do češtiny již zastaralé a z dnešního pohledu mohou být pro neodborného čtenáře do velké míry matoucí. Například Musilovy knihy psané a publikované v jazyce českém obsahují slovo *šejch*. Slovo pochází z arabského شيخ (šajch), kde se vyskytují tři souhlásky a pouze jediná samohláska po š, a to *a*. V této práci se tak setkáme se *šajch*. Za jiný příklad může posloužit již zmíněný قصر (qaṣr) neboli v českém překladu zámeček.

‘ = ا	r = ر	ṛ = غ
b = ب	z = ز	f = ف
t = ت	s = س	q = ق
ṭ = ط	š = ش	k = ك
dž = ج	ṣ = ص	l = ل
h = ح	ḍ = ض	m = م
ch = خ	ṭ = ط	n = ن
d = د	z = ظ	w = و
dz = ذ	‘ = ع	j = ي

1. Zhodnocení použité literatury

Literatura zabývající se Aloisem Musilem

Studium a následná analýza odborných a popularizačních prací Aloise Musila si žádala důkladnou znalost jeho života v souvislosti průzkumy a díla. K tomuto účelu je k dispozici určitý počet děl rozličných žánrů. Celkový soubor knih zabývající se Aloisem Musilem lze rozdělit na díla: odborná, historická a populárně naučná. Mezi odborná biografická díla patří doslova zásadní práce orientalisty Jana Rypky: *Alois Musil. June 30th, 1868 – June 30th, 1938* vydaná Orientálním ústavem v Praze roku 1938. Text je psán v jazyce anglickém a nabízí detailní pohled na osobnost Aloise Musila. Z mého pohledu se jedná o doposud nejlepší biografickou syntézu věnovanou Aloisi Musilovi z pera českého autora.

Další text směřující spíše k odbornému čtenáři je soubor předznamenáný v úvodní kapitole: *Alois Musil. Český vědec světového jména*. Ohromným kladem práce je, mnohostranná optika s jakou autoři sledují postavu a činnost Aloise Musila. Text se zabývá Musilovým pohledem na islám, cestopisnými díly, jeho roli při budování hospodářsko-politických vztahů k arabskému světu, spojitostí mezi Musilem a založením Orientálního ústavu aj. Na druhou stranu, jelikož se nejedná o rozsáhlou studii, ale spíše seznámením se se jménem českého arabisty a orientalisty, byl tento soubor využit pouze pro kapitolu zabývající se životem Aloise Musila.

Mezi historické práce patří dílo Ferdinanda Menčíka: *Prof. Dr. Alois Musil. O jeho cestách, spisech a jejich významu* z roku 1908. Jak už název předznamenává, autor knihy se pečlivě zabývá nejen životem českého orientalisty, ale i jeho pracemi. Kniha nabízí velmi cenné informace, které jsou nezbytné pro analýzu osobnosti Aloise Musila. Odhlédneme-li od toho, že kniha směřovala spíše k široké křesťanské obci, publikace nás přesto velice obohatí a nebojím se poznamenat, že stále patří mezi nejlepší biografické knihy o Aloisi Musilovi. Zmíněná kniha byla opět využita jako studijní materiál a sekundární pramen pro druhou kapitolu bakalářské práce.

V českém prostředí se lze setkat i se dvěma knihami populárně naučného charakteru věnující se Aloisi Musilovi. První knihou, byť se nejedná o odborný pramen, ale o životopisnou prózu, je dílo Miroslava Slacha *Kavalíři pouště*¹⁰. Dále je k dispozici kniha

---

¹⁰ Celým názvem *Kavalíři pouště aneb Alois Musil, šejch Músa ar-Rwejlí, beduín z Rychtářova, kontra agent britské Intelligence Service Thomas Edward Lawrence of Arabia*.

Oldřicha Klobase *Alois Musil zvaný Músa ar Rueili*¹¹. Pouze Klobasovu knihu jsem využila jako sekundární literaturu, jelikož k práci přistoupil pečlivě a navštívil cenné archivní materiály. Nutno však podotknout, že pakliže je kniha využívána pro další zpracování, je důkladná znalost Musilových, zejména popularizačních děl, o to více nezbytná (!). Ve výstavbě textu jsou využívány úryvky z Musilových knih, aniž by byly jakkoliv odděleny nebo odkazovány, a jsou mnohdy promíseny s fiktivní realitou. Rovněž přepisy arabských názvů mohou čtenáře velice rozčarovat a již z názvu knih je patrné na co narážím. K této knize je proto zapotřebí zaujmout i kritický postoj.

Odborná díla Aloise Musila

Kapitola zabývající se odbornou činností Aloise Musila vznikla pouze na základě studia odborných děl tohoto orientalisty. Rukou mi prošla řada knih, aby k napsání této části mohlo dojít. První edicí podrobenou analýze se stalo šestisvazkové dílo publikované v New Yorku nákladem Americké zeměpisné společnosti. První svazek s názvem *The Northern hegaz. A topographical itinerary* vyšel roku 1926 a poslední s názvem *The manners and customs of the Rwala Bedouins* byl publikován roku 1928. Celá edice je dnes již dílem klasickým a jedná se o brilantní studie z mnoha důvodů. Veškerý kartografický materiál obsažený v knihách vypracovaný Aloisem Musil byl přelomovým a Musil své výsledky poskytl, již před začátkem první světové války a mapy tak byly všestranně využity. Zcela jedinečným materiálem obsaženým v těchto svazcích je množství fotografií pořízených Aloisem Musilem, která jsou pro etnografická, etnologická a historická studia více než hodnotná.

Druhou rozsáhlou edicí byl knižní počín nakladatelství Melantrich o 11 svazcích nazvaných *Dnešní Orient*, s podtitulem *Národní probuzení a politický vývoj jednotlivých států* publikovaných v letech 1934 až 1941. Musil první knihu věnoval *Nové Arábii* a poslední vydanou knihu *Novému Súdánu*. Poslední zamýšlený svazek *Africká Francie. Dnešní Alžírsko, Túnisko, Maroko* už nevyšel a zůstal tak pouze ve formě rukopisu. Svým obsahem se jedná o historická díla významně přesahující i do politicko-společenského uspořádání zemí, prostor je vždy věnován podrobné demografii, etnografii, jazyku a náboženství. Z každé knihy je patrné jak široký Musilův záběr byl – celá edice zahrnuje rozbor zemí rozprostírající

---

¹¹ Celý název: *Alois Musil zvaný Músa ar Rueili. Život a dílo českého kněze, cestovatele a badatele, náčelníka beduinů, řádného profesora olomoucké, vídeňské a Karlovy univerzity, papežského preláta, polního maršálka etc.*

se od zamýšleného Maroka, přes země maghribu, Arabského poloostrova, Malé Asie, dále částí zemí Středního Východu a Indie.

Popularizační díla Aloise Musila

Pro zpracování části věnující se popularizační činnosti Aloise Musila bylo využito řady knih. Pro stručnost zde uvedu pouze některé. Svým charakterem se knihy dělí do dvou základních skupin, a to na knihy cestopisné (určené širokému čtenářstvu) a knihy dobrodružné (orientované především na mládež). Za díla cestopisná se všeobecně považuje osm svazků níže uvedených děl publikovaných nakladatelstvím Novina. Jednoznačně cestopisná díla jsou *V posvátném Hedžázu*, *V biblickém ráji*, *V zemi královny Zenobie*, *V roklích edomských*, *Za mrtvým mořem* publikované v letech 1929 až 1931. Dále do této skupiny patří, s jistým vydělením, *Tajemná Amra* a dvě na sebe navazující publikace *Pod ochranou Núriho* a *Mezi Šammary*. Především kniha *Mezi Šammary* vydaná roku 1931 nakladatelstvím Novina by v „šuplíčku“ populárních cestopisů velmi zapadla, jelikož se jedná svým druhem spíše o soupis populárně etnografického charakteru a dlouho jsem zvažovala její specifikaci. Je zde velký prostor věnován zvykům a obyčejům Šammarů, doprovázený nespočtem jedinečné fotodokumentace, čímž by se obyčejný cestopis opravdu nezabýval. Jde v podstatě o zjednodušenou variantu odborné publikace zabývající se kmeny a klany beduinů ar-Rwalla. Více jsem se také věnovala publikaci *Tajemná Amra*, podávající detailní Musilův pohled na jeho anabázi za největším archeologickým objevem pouštního zámečku ‘Amra.

Mezi druhý okruh popularizačních knih určených zejména pro mládež od 12 let jsou díla dobrodružná doprovázená ilustracemi L. Salače nebo F. Stejskala. Jedná se mj. o knihy *Po prvé v poušti*, *Mstitel*, *Syn pouště* nebo např. *V neznámé zemi*. Přestože se zde už vyskytují postavy smyšlené (oproti první skupině), pohybují se naprosto v reálné době, a chovají se dle pravidel a norem Musilovi velmi dobře známých ze všech výzkumných cest. Snad proto bych dobrodružná díla Aloise Musila hodnotila daleko výše, než notoricky známé příběhy o fiktivním náčelníkovi Vinnetuovi a spřízněné bílé tváři Olda Shatterhanda. Alois Musil na rozdíl od Karla Maye poskytl nejmladšímu čtenáři tolik fakticity a etnografických dat, kolik se jen mohlo do těchto jednoduchých příběhů vejít, jelikož jazykem dítěti srozumitelným podává zprávy a výsledky ze svých vědeckých expedic, o kterých si Karel May mohl jen snít.

Přednášky pro Československý rozhlas

Poslední kapitola zabývající se přednáškami přednesenými pro Československý rozhlas vznikla z materiálů poskytnutých archivem Českého rozhlasu v Praze. Jedná se o soubor patnácti přednášek původně vysílaných zejména ve večerních hodinách. Časová sekvence Musilových přednášek zabírala ve vysílání patnáct minut. Valná většina je dnes k dispozici v archivních fondech pouze v písemné formě v katalogích či v digitalizované formě počítačové databáze. Každá z přednášek tak postihla zhruba pět stran strojopisu. Zpracovala jsem veškeré dostupné materiály uvedené v seznamu použité literatury. Opět, jako i v předchozích kapitolách, byl sledován stejný rys – jakým způsobem se podařilo Aloisi Musilovi formou popularizační předat posluchači etnografický, etnologický a faktografický materiál „zakódovaný“ do jazyka vyprávěcího. Z důvodu formálních náležitostí bakalářské práce, jsem jeden celý text přednášky s názvem *Rodina v poušti* vložila do Přílohy. Svým obsahem jde o přednášku etnologickou, podrobně popisující závazné normy a pravidla rodinného života kočovníků pouště.

2. Život Aloise Musila v souvislostech průzkumy a díla

Alois Musil se narodil 30. června roku 1868, tedy pouhý rok od nově vzniklé konstituční monarchie Rakousko-Uherska reagující tak na rakousko-uherské vyrovnání. Rodným místem mu byla malá horská vesnice, dnešní Rychtářov (Richtersdorf) u Vyškova na Moravě. Rod Musilů patřil k nejstarším rodinám Rychtářova, jejichž kořeny, spjaté s tímto místem, sahají až do roku 1700¹². Otec se jmenoval František Musil a matka Marie Musilová rozená Plhalová¹³, a Alois byl jejich prvorozeným synem z pěti dětí. Skutečnost, že rod Musilů byl starobylý a vážený, se však neodrazila na jejich majetku. Naopak Musil, čelil problematice chátrajícího hospodářství a nutnosti zajištění si finančních prostředků vždy sám. Aspekt samostatnosti, houževnatosti a důvěry ve vlastní úsudek se mu rozvíjí již v těchto dnech, a v pozdějších letech se tyto vlastnosti stávají hlavními rysy jeho osobnosti, které ho dovedou k mezinárodnímu věhlasu za objevy uskutečněné na Blízkém východě.

Raná studia Aloise Musila jsou spojena s rodným Rychtářovem, kde vychodil obecnou školu, posléze ale nastoupil do arcibiskupského semináře v Kroměříži. Místní prostředí mu však přineslo zdravotní obtíže, se kterými bude bojovat i později, a přestupuje na gymnázium v Brně, posléze až do vzdáleného Vysokého Mýta. Roku 1887 skládá ve Vysokém Mýtě maturitní zkoušku s vyznamenáním.¹⁴ Uvedená studia v něm zasela zrnka zvědavosti a především chuť studovat dále, nicméně jeho rodina ho nemohla finančně podporovat ve vysokoškolských studiích, a tak se sám přihlásil na teologickou fakultu v Olomouci, jež zajišťovala studentům veškeré zaopatření.¹⁵ Při studiích se setkává s významným přednášejícím Melicharem Mlčochem, znalcem biblických dějin, hebrejštiny, latiny, řečtiny, aj. Svými přednáškami vzbudil Mlčoch hluboký zájem u mladého Musila o dějiny biblické a jednoznačně ovlivnil jeho budoucí životní dráhu.¹⁶ V polovině roku 1891 složil závěrečné zkoušky, šest dnů poté byl vysvěcen na kněze. Posléze sloužil jako katech a správce katolické fary v Ostravě (s platem 68 zlatých měsíčně a závazkem odpřednášet 32 hodin týdně).¹⁷ Orientalista Rypka uvádí, že moravská Ostrava byla nejkomplikovanějším místem, kam se mladý katech mohl dostat, a naráží tak na jakousi neochotu, vyhovět Musilovi v pokračování

---

¹² Viz Klobas, O.: *Alois Musil zvaný Músa ar Rueili. Život a dílo českého kněze, cestovatele a badatele, náčelníka beduinů, řádného profesora olomoucké, vídeňské a Karlovy univerzity, papežského preláta, polního maršálka etc.* Akademické nakladatelství CERM, s. r. o., Brno, 2003, s. 7.

¹³ Srov. Menčík, F.: Prof. Dr. Alois Musil. O jeho cestách, spisech a jejich významu. Promberger, Olomouc, 1908, s. 5.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ Srov. Klobas, 2003, s. 11.

¹⁶ Srov. Rypka, J.: *Alois Musil. June 30th, 1868 – June 30th, 1938.* Orientální ústav, Praha, 1938, s. 4.

¹⁷ Viz Klobas, 2003, s. 12.

v doktorských studiích – ačkoli byl každý s jeho ambicemi obeznámen.¹⁸ Po dvou letech se u Musila dostavila značná fyzická vyčerpanost a opětovně se mu navrátily zdravotní obtíže. Těžkou ránu mu zasadil i požár, který postihl rodný Rychtářov. Obnova statku vyžadovala značnou Musilovu podporu. Ve čtvrtém roce ostravské farnosti nakonec dokončil doktorandskou práci, díky své charakteristické vytrvalosti a houževnatosti. Roku 1895 slavnostně promoval na olomoucké teologické fakultě.¹⁹ Disertační práci věnoval biblické problematice reagující na encykliku *Providentissimus Deus* papeže Lva XVIII z 18. 11. 1893.²⁰

Po získání doktorátu se Musil zaměřil na uskutečnění svého dlouho plánovaného cíle – navštívit zemi biblických praotců a místa, kde se zrodily myšlenky monoteismu. Nutno podotknout, že právě otázka vzniku víry v jediného a všeobsahujícího Boha a průzkum biblických míst Musila zajímala a provázela po celý jeho badatelský život. V témže roce se dovídá o otevření jeruzalémské École biblique OSD představiteli Řádu Sv. Dominika. Mladý doktor dlouho neotálel a zažádal si o stipendium na výjezd. Arcibiskup Theodor Kohn dal souhlas ke studiu na jeruzalémské škole a Musilovi přidělil stipendium. Roku 1895 se vypravil Musil poprvé do Palestiny.²¹ Od počátku své cesty toužil nejen po dokonalém průzkumu biblických míst, ale také o získání výborné znalosti arabského a hebrejského jazyka, což se později ukázalo jako nemožné v rámci studií na École biblique OSD. Zpočátku tak docházel na soukromé hodiny arabštiny a hebrejštiny. Ve svém volnu si opatřil koně a s Bibli v ruce vyrážel na průzkumy Palestinou. Zde pečlivě porovnával starozákonní záznamy s okolním prostředím, dělal si podrobné poznámky, a jak sám o sobě napsal, začal lépe rozumět geografickým, historickým a topografickým otázkám.²² Jak už jsem předznamenala v úvodu, Musilova pozornost upřená na etnografii byla vyvolána nejprve zájmem o biblistiku, při jedné své studijní cestě si poznamenal:

„Tu mne napadlo, že knihy biblické psali lidé pro lidi, a to v první řadě pro své vrstevníky, kteří jim tudíž museli rozuměti. Vždyť spisovatelé bibličtí a jejich první žáci byli Semité a žili v krajích, jejich podnebí a podmínky životní zůstaly dodnes tytéž, jako před tisíci lety – i usoudil jsem, že dnešní obyvatelé náležející k témuž plemeni semitskému, žijící a působící v témže kraji s týmiž podnebími a s týmiž životními podmínkami podstatně cítí a myslí

---

¹⁸ Rypka, 1938, s. 4.

¹⁹ Viz Klobas, 2003, ss. 12-14; Pelinková, M. (ed.), 2014, s. 8.

²⁰ Srov. Klobas, 2003, s. 14; Menčík, 1908, ss. 4-5; Rypka, 1938, s. 5.

²¹ Menčík, 1908, s. 5.

²² Rypka, 1938, s. 5.

*jako jejich předchůdci. Proto jsem se počal zabývat duševní činností dnešního lidu, otázkami národopisnými, lidovými a národohospodářskými.*²³

Právě léta 1895 až 1896 znamenala největší posun v myšlení Aloise Musila. Z mladého kněze a studenta biblistiky se rázem stává energický a neúnavný průzkumník, etnograf, kartograf a v samotném závěru archeolog, který svým objevem vyvrátí strnulé představy evropské orientalistiky. Nicméně dominikánská škola nepřinesla Musilovi znalosti, jaké očekával a shledával i nízkou kvalifikaci učitelského sboru. Terčem Musilovy kritiky se stala rovněž školní expedice s názvem *Po stopách exodu* z února roku 1896. Pravděpodobně kdokoliv jiný by spokojen byl, jen ne perfekcionista Musil. Ze všeho nejvíce mu bylo proti vůli cestovati po vyznačených trasách, za pomoci Beadekeru²⁴, s doprovodnými dogmatickými názory o autenticitě míst biblických událostí. Celou výpravu pak zhodnotil jako znemožňující objevovat neznámé.²⁵ Musil již po první cestě pouští začal pocíťovat opětovný nedostatek peněz, který vyřešil napsáním žádosti o zvýšení stipendia, dále zažádal o pomoc Františka Riegera. Ten mu poskytl nejen finanční podporu, ale také radu, aby se obrátil na Českou akademii věd.²⁶ Získané peníze se rozhodl investovat do samostatné výpravy, kterou započal dne 21. září 1896 napříč dnešním Izraelem, Jordánskem a Palestinou. Zkoumal především lokality dávných Ammonitů, Moábitů a Idumejců východně od Mrtvého moře a prostudovával druhou část Exodu.²⁷ Výprava nejprve směřovala do vesnice Mádaba, ležící na bývalé římské silnici, u severního cípu Mrtvého moře. Alois Musil v Mádabě pobýval tři týdny a pečlivě prozkoumával místa biblických událostí (např. horu Nébo, kde měl Hospodin ukázat Mojžíšovi krajinu zaslíbené země aj.).²⁸ Poté se vypravil ke křižáckému hradu Kerak v dnešní Sýrii, kde navázal kontakt s katolickým knězem Antúnem a kočovníkem Sálimem z kmene Rešájde, jenž se stal jeho průvodcem. Společně s nimi se vydal na cestu napříč Moabskem a navštívil i bývalé Nabatejské království – skalní město Petru v dnešním Jordánsku. Během této cesty si vše podrobně zaznamenává do deníku, načrtává zběžné nákresy a píše poznámky, které později zúročí v knize *Za mrtvým mořem* (1931). Důležitými momenty na těchto průzkumech se stávají rovněž frekventované kontakty s polokočovnými i kočovnými arabskými kmeny a klany. Navazuje s nimi styky a vytváří si konexe pro další plánované expedice.

---

²³ Cit. Klobas, 2003, s. 17.

²⁴ Název německého nakladatelství pojmenované, po svém zakladateli K. Baedeker. Proslavilo se natolik turistickými průvodci, že se pro ně vžil populární název: Baedeker.

²⁵ Srov, Rypka, 1938, s. 6; Klobas, 2003, s. 17; Menčík, 1908, ss. 6-7.

²⁶ Klobas, 2003, s. 17.

²⁷ Rypka, 1938, s. 6.

²⁸ Menčík, 1908, ss. 6-9.

Dne 21. září téhož roku se vydává zpátky na dominikánskou kolej, setkává se ale s chladným přijetím a roztrpčeností nad Musilovými mimoškolními aktivitami. Diplomatically se rozhodl pro přestoupení na Univerzitu Sv. Josefa do Bejrútu vedenou jezuitou.²⁹ Jezuitská univerzita přinesla o mnoho více – seznamuje se s Louišem Cheikhovem, znalcem arabské literatury, na druhou stranu přichází i náhlé zastavení finanční podpory z Olomouce. Po značném psychickém vypětí přeci jen zůstává na univerzitě, zasílá prosebné dopisy a jistou dobu žije jako úplný žebrák.³⁰ Pomoci se mu záhy dostalo u latinského patriarchátu jeruzalémského, sdružující světské kněze převážně arabského původu (např. zmíněný kněz Antún), u České akademie věd a u akademie vídeňské.³¹ Císařská akademie věd mj. požádala Aloise Musila, aby od jara roku 1898 realizoval výzkumnou cestu tzv. Arabie Petrejské.³²

Česká akademie věd mu naklonila profesora pražské univerzity Rudolfa Dvořáka, vídeňská pak semitologa Davida H. Müllera. Začátkem května roku 1897 se vydal na další výpravu, tentokrát si ale Musil opatřil zkušeného vojenského kartografa Rudolf Lendla, aby ho zasvětil do mapování v terénu a celé kartografie.³³ Je nutné si uvědomit, že skutečně Musil byl v této době pionýrem a vydával se do míst, která na tehdejších mapách zkrátka neexistovala. Pro průzkumy bylo tedy nezbytné zdokonalení se v kartografii. Lend se s Musilem vypravili do Beeršeby, Musil pak sám pokračoval přes území dnešního Jordánska do syrského Damašku a Palmyry, jelikož Lendl byl povolán ke své jednotce. Do Bejrútu se Musil vrátil v září téhož roku.³⁴ Při zpáteční cestě se poprvé doslechl od svého průvodce a informátora Muhammada, náčelníka polokočovných beduínů kmene Ka‘abne, o pouštním zámečku ‘Amra ležící ve Wádí al-Butúm, a o zámečku Túba v údolí al-Gadaf.³⁵ Oba nalezneme v dnešním Jordánsku. Musil, jak se lze dočíst v knize *Tajemná Amra* (1932), Muhammadovým zprávám o zámečcích zprvu nevěřil a pokládal je za legendární výmysl. Když se přesvědčil o pravdomlnosti svědků, jež oba zámky spatřili, rozhodl se, že udělá cokoli, jen aby je prozkoumal. Nicméně nebyl v jednoduché situaci a okolní podmínky pro průzkum nebyly zrovna optimální.

Hranice vytyčené mezi jednotlivými kmeny a klany byly všeobecně respektované a překročení těchto teritorií bylo životu nebezpečné. Qašr ‘Amra i Qašr Túba se nacházely na

---

²⁹ Rypka, 1938, s. 7.

³⁰ Klobas, 2003, s. 23.

³¹ Tamtéž, 2003, s. 24, Menčík, 1908, ss. 15-16.

³² Lat. Arabia Petraea. Menčík, 1908, s. 16.

³³ Rypka, 1938, ss. 7-9.

³⁴ Tamtéž, 1938, s. 8.

³⁵ Srov. Musil, A.: *Tajemná Amra*, KATOS, Kojetín, 2003 (reprint z roku 1932), s. 1.

území kmene Banú as-Sachr a v oné době vedli válku proti kmenům ar-Rwalla právě v okolí ‘Amry. Muhammad proto Musilovi doporučil, aby nejprve navázal kontakt s beduíny z Banú as-Sahr.³⁶ Musil uposlechl rady a tím započal svůj nejslavnější archeologický objev, který šel ruku v ruce s nejlepšími etnografickými a etnologickými studii severoarabských beduínů té doby. První Musilova interakce s Banú as-Sachr nebyla zrovna pohádková, Musil i s jeho průvodcem byli okradeni a zajati. Velmi rychle se ze zajatce stal vážený host a rovnocenný člen kmene, po Musilovým ošetření zranění šajcha Bardžase.³⁷ Pobyt u Banú as-Sachr podněcoval zvědavost a od samého začátku si Musil vedl podrobné poznámky do svého deníku, pořizoval fotografické snímky a črtal mapy. O materiál z terénního výzkumu však na jedné cestě ze syrského Damašku přišel. Ve své knize vzpomíná: „*Hlavní události jsem si pamatoval, avšak nemohl jsem načrtnouti mapku prozkoumaného území a přesně vylíčiti, jak Beni Sahr žijí. Bylo nutno, abych se k nim vrátil.*“³⁸

Další pobyt u kmene Banú as-Sachr mu přinesl mnohé, nejen že doplnil svůj deník o mnohé poznámky ze života beduínů, především však stanul roku 1898 po prvé před pouštním zámečkem ‘Amra z dob umajjovské dynastie. Hleděl na zbytky dávných malovaných fresek na stěnách, s výjevy císařů a králů byzantské, vizigótské, sásánovské a etiopské říše, ale i s řeckou bohyní Niké. Musil stihl zdokumentovat ‘Amru pouze jediným fotografickým snímkem, když byl náhle se svým doprovodem vyrušen střelbou a nájezdem bojovníků z klanu ar-Rwalla. Alois Musil se o své poznatky o Qašr ‘Amra podělil po příjezdu do Vídně s kolegy z oboru. Jeho výpovědi o existenci ‘Amry s figurálními nástěnnými výjevy, které byly v naprostém rozporu s islámskou tradicí *sunnou*, narazily na okamžitý odpor. Alois Musil hořce vzpomínal na tuto událost slovy:

„*Podal jsem zprávu o zámečku na pomezí severní Arabie, ve kterém jsou na stěnách ve výměře 1.200 m² namalovány výjevy klasické i domácí, mezi nimi i chalífa a různí králové. Odborníci povážlivě kroutili hlavami. Můj objev se neshodoval s ustálenými názory. Vždyť se obecně soudilo, že islám zakázal obrazy a že by byl chalífa potrestal umělce proti tomuto zákazu jednajícího. Nikde v bohatém písemnictví arabském nebylo ani zmínky a takové nebo podobné výzdobě sídla chalífy a členů jeho rodu. Pomezím arabské pouště prošlo několik Evropanů a žádný nezaslechl o zámečky vyzdobeném obrazy. (...)*“³⁹

---

³⁶ Cit. Musil, 2003, s.1.

³⁷ Tamtéž, ss. 4-8.

³⁸ Cit. tamtéž, s. 139.

³⁹ Cit. Tamtéž, s. 230.

Onou autoritou byl především Joseph von Karabacek. „*Bylo nutno, abych podepřel svá slova důkazy, fotografiemi. Bylo nutno, abych se znova do Amry vypravil. Stalo se to po dvou letech velkého mravního utrpení.*“⁴⁰ Musil se tedy vypravil podruhé do Jordánska a roku 1900 stál opět v pouštním zámečku. Své rozpoložení vylíčil takto:

„*Srdce mě bušilo, když jsem znovu vstupoval do zámečku, který jsem s nebezpečím života objevil a do kterého ještě žádný Evropan nevkročil. Marně se mně vynořily události mé první návštěvy a utrpení, jaké mně způsobila zpráva, kterou jsem o zámečku podal. S jakými obtížemi jsem se do něho vypravil podruhé! Bylo nutno, abych přinesl fotografie, vždyť mým slovům mnozí nechtěli věřit. Potřeboval jsem času. Jak dlouho vydrží moji přátelé? Nepřiměje je k odchodu, ba k útěku strach ze strašidla⁴¹? Nevypudí nás nějaký nepřítel? Odjedeme odtud živi a zdraví? Nebudeme přepadeni, zabiti nebo aspoň poraněni? Pouze Alláh⁴² mohl odpovědět na tyto otázky. Na Hájela jsem se mohl spolehnouti. Byl odvážný, rozvážný a rozumný, jenže byl, jako jeho druhové, pověřivý“⁴³*

Musilovi se nakonec podařilo pořídit fotografické snímky a řadu nákresů. Při své třetí výpravě do ‘Amry v roce 1901 spolupracoval s malířem Alfosem Leopoldem Mielichem na dokumentaci nástěnné malby interiéru.⁴⁴ Mezinárodní uznání tak bylo obhájeno. Vskutku, zobrazení z ‘Amry jsou jedinečná a svou tematikou nemají v islámském světě obdoby, jelikož byl pouštní zámeček vystavěn již v době prvních umajjovských chalífů, kteří vládli jen pár desítek let po smrti Proroka Muhammada. Skrze mezinárodní ohlas Musil své poznatky shrnul v odborném čtyřdílném svazku *Arabia Petraea* vydaném Císařskou akademií věd ve Vídni nebo v českém cestopisu *Tajemná Amra*.

Aloise Musila můžeme také považovat za ideového otce pražského Orientálního ústavu a školy orientálních jazyků. „*Vzorem mu byla vídeňská K. K. österreichische Orient – und Überseegesellschaft, předsedou jejíž kulturní části byl sám Musil (..)*“⁴⁵ V letech 1919 až 1922 intenzivně jednal s T. G. Masarykem o založení Orientálního ústavu.⁴⁶ Orientální ústav byl spolu se Slovanským ústavem ustanoven 25. ledna 1922 na základě Zákona č. 27/Sb. „o zřízení Ústavů Slovanského a Orientálního“.⁴⁷ Intenzivní styk s prezidentskou kanceláří

---

⁴⁰ Cit. Musil, 2003, s. 230.

⁴¹ Rozuměj pozemští duchové; džinové.

⁴² Rozuměj Bůh.

⁴³ Tamtéž, ss. 250-251.

⁴⁴ Srov. Pelinková, M. (ed.), 2014, s. 8.

⁴⁵ Veselý, 1995, s. 29.

⁴⁶ Tamtéž, ss. 29-31.

⁴⁷ Viz <http://www.orient.cas.cz/o-nas/historie/> (Dostupné na URL 17. 3. 2015, 22:00)

přinesl Aloisi Musilovi i vědecký pobyt ve Spojených státech, kde v letech 1926 až 1928 publikoval svá nejvýznamnější díla z hlediska etnografie, etnologie a geografie.

Arabista a orientalista Alois Musil byl muž mnoha tváří. Na jedné straně moravský rodák z Hané milující svůj kraj, vyrůstající v selském hospodářství, na straně druhé beduín, léta obývající vyprahlou arabskou poušť, z něhož se stal rovnocenný příslušník arabského kmene ar-Rwalla. Kněz, jenž nezastíral své sympatie k islámu a islámské kultuře a mnozí ho proto neprávem označovali za konvertitu k islámu. Stal se během svého profesního života profesorem olomoucké, pražské a vídeňské univerzity, věnující se klidné výuce a badatelské činnosti, zároveň však působil jako polním maršál ve službách rakouského císařského dvoru v letech 1915 až 1916. Mám-li zhodnotit život Aloise Musila v souvislostech průzkumy a díla, docházím k závěru, že všechny své společenské úlohy plnil s ohromnou zodpovědností, zájmem a pílí, a proto nijak významně nedocházelo k odstředivým silám v jeho rozmanitých společenských rolích. Alois Musil vnímal vše jako povinnost sloužící vlasti, ať už na poli politickém či vzdělávacím a vše, co si dal za cíl, dovedl ke zdárnému konci.

3. Odborná a popularizační činnost Aloise Musila

Odborná a popularizační činnost Aloise Musila, předního světového arabisty a orientalisty první poloviny 20. století, je neobyčejně pestrá stejně tak, jaký byl badatelův život. Zahrnuje stovky děl a jedná se o neuvěřitelně plodného autora. Již během dvou let vyšlo nákladem Americké geografické společnosti šest velmi obsáhlých svazků, jež vypovídají mnohé a charakteru a píli tohoto orientalisty. Nemluvě o jeho popularizační práci, která zahrnuje desítky kratších i rozsáhlejších publikací pro mládež a běžné čtenáře cestopisů a dobrodružných knih. Svou práci ke konci svého života spojil i s vysíláním v Československém rozhlasu, kde mezi lety 1933 až 1938 nahrál řadu nahrávek. V této části se pečlivě zaměřím na každou sféru jeho děl. Hlavní důraz bude kladen na etnografické, etnologické a faktografické údaje v Musilových dílech.

3. 1. Odborná činnost

V rámci této kapitoly byly zpracovány dvě zásadní edice Musilových odborných děl, a nově publikovaná kniha *Ze světa islámu*. V první části je rozebrán šestisvazkový náklad publikovaný ve Spojených státech v letech 1926 až 1928 Americkou zeměpisnou společností. V druhé části je prostor věnován řadě *Dnešní Orient* vydávaného nakladatelstvím Melantrich v letech 1934 až 1941. Samostatně je analyzována kniha *Ze světa islámu* publikovaná roku 2014, jelikož je svým druhem velice specifická a Alois Musil jí zamýšlel publikovat, jako obsáhlou odbornou syntézu zobrazující islámský svět první poloviny 20. století.

3. 1. 1. Náklad Americké geografické společnosti

Dílo Aloise Musila publikované v letech 1926 až 1928 v New Yorku Americkou zeměpisnou společností lze vnímat za absolutní vrchol Musilovy akademické tvorby. Díky známosti s první československým prezidentem T. G. Masarykem se mu podařilo navázat styk s Americkou zeměpisnou společností a s vyjednaným finančním zaopatřením pobývat ve Spojených státech. Přestože se jednalo o hrazený vědecký pobyt, Alois Musil se ho zhostil s charakteristickým vypětím všech svých sil. Doklad o hluboké zaujatosti Aloise Musila do vědecké práce nejpříznačněji popisuje orientalista Rypka, který během svého života měl tu možnost se dvakrát osobně setkat se svým věhlasným rodákem. Rypka v úvodu své monografie *Alois Musil*⁴⁸ líčil své druhé setkání s Aloisem Musilem v roce 1913 (nebo 1914)⁴⁹ ve Vídni v geografickém oddělení v Hofbibliothek⁵⁰, kam byl Rypka poslán Adolfem Holzhausenem, aby prodiskutoval s Aloisem Musilem technické otázky orientálních jazyků. Rypka na událost i osobnost Aloise Musila vzpomíná těmito slovy:

*„From morning till evening, or perhaps from early morning till late at night, he used to stand there working. The tables round him were full of sketches and drawings of maps. There might also have been sitting there his personal cartographer from the Military Geographical Institute. I even remember well our conversation. Musil was standing at a shelf with open books in front of him. From a few of his brief remarks, flattering to me, I understood that Musil was already aware of my existence. The matter I came for was settled in a moment and I was gone again. And Musil continued working, today just as he did yesterday, and tomorrow just as he did today, from morning till evening or from even earlier till the later hours of the night.“*⁵¹

Musilovo charakteristické zaujetí odbornou prací dalo vzniknout i tak obsáhlému korpusu jakým je šestisvazková edice Americké zeměpisné společnosti. Ta ho již v roce 1927 za objevy a práci v oblasti geografie zapsala do své síně slávy a pro týž rok mu byla udělena zlatá medaile Charlese Patricka Dalyho.⁵² Tato mezinárodní cena byla udělována jednomu

---

⁴⁸ Celým názvem *Alois Musil. June 30th, 1868 – June 30th, 1938*.

⁴⁹ Srov. Rypka, 1938, p. 1.

⁵⁰ Nyní Rakouská národní knihovna.

⁵¹ Volně přeloženo: „*Pracoval tam od rána do večera nebo možná od brzkého rána do pozdní noci. Stál kolem něj byl plný náčrtů a kreseb map. Tam také sedával jeho osobní kartograf z Vojenského zeměpisného institutu. Dokonce si velmi dobře vybavuji naši konverzaci. Musil stál u knihovny s otevřenou knihou. Z několika jeho stručných poznámek, lichotící mé osobě, jsem usoudil, že už o mně věděl. S ohledem na to, proč jsem za ním přišel, jsem v okamžiku zase odešel. A Musil dál pokračoval v práci. Dnes, stejně jako včera, a zítra, jako dnes. Od rána do večera nebo možná od brzkého rána do pozdní noci.“* Cit. Rypka, 1938, p. 2.

⁵² Více o medaili Ch. P. Dalyho na: <http://americangeo.org/medals-and-awards/> (Dostupné na URL 7. 4. 10:12).

světovému vědci za největší přispění v rámci geografických a topografických studií. Musilova vědecká práce v nákladu Americké geografické společnosti vyšla v tomto pořadí:

- 1.) *The Northern hegaz. A topographical itinerary.* (No. 1, 1926)
- 2.) *Arabia deserta. A topographical itinerary.* (No. 2, 1927)
- 3.) *The middle Euphrates. A topographical itinerary.* (No. 3, 1927)
- 4.) *Palmyrena. A topographical itinerary.* (No. 4, 1928)
- 5.) *Northern Negd. A topographical itinerary.* (No. 5, 1928)
- 6.) *The manners and customs of the Rwala Bedouins.* (No. 6, 1928)

Přestože se jedná z větší části o „topographical itinerary“ písemnosti nabízejí podrobný faktografický, etnografický i etnologický materiál. Musil poskytl v dílech detailní rozbory zvyků a obyčejů nativních lidí, jejich kultury a náboženství. Je až neuvěřitelné s jakou pečlivostí postihl veškeré sféry života a myšlení severoarabských beduínů. Dnes již totiž nebývá obvyklé, aby práce etnologa zahrnovala rovněž detailní popis fauny a flory, tím se dnes zabývají práce etologů, přírodovědců a biologů. I do této sféry však Musilovy odborné práce zasáhly. V závěru tak dostáváme plastický obraz nejen celé společnosti, ale také prostředí, které studovanou společnost obklopovalo a formovalo.

První svazek s názvem *The Northern hegaz* publikovaný v roce 1926 Alois Musil na první straně věnoval České akademii věd a umění⁵³. Úvodní kapitoly se věnují oblasti Ma‘ánu⁵⁴, ležící v dnešním Jordánsku. Alois Musil zařadil do tohoto díla, mimo obširných geografických popisů, nespočetné množství etnografických a etnologických materiálů. Kupříkladu, jen v rámci Ma‘ánu se podrobně zabýval kmenovými a klanovými uskupeními. Pro ukázkou ocituji jeho rozvržení jedné ze dvou klanových uskupení s názvem al-Karášín, etnická skupina jižní osady Ma’án al-Mašrijji:⁵⁵

„Al-Karášín comprise the clans:

al-Helálát

‘Ejál Mar‘i

al-‘Abíd

al-Akájle

---

⁵³ Dnes ČSAV (Akademie věd České republiky).

⁵⁴ Oblast Ma‘ánu je tradičně připisována působení starověkému národu Edumejců, kteří byli zatlačeni ve prospěch Nabatejců. Snad nejznámějším jejich dílem jsou hrobky Petra a v oblasti Wádí Músa.

⁵⁵ V rámci uvedené citace je ponechána původní Musilova transkripce arabského jazyka do jazyka anglického.

Vedle skupiny al-Karášín Alois Musil definuje i skupiny at-Taháta. Další velice zajímavou částí etnologického charakteru je kapitola druhá, *Ma'án to al-Homejna*, kde podrobně rozebírá kmen al-Huwajtát, arabsky الحويطات, kterému se rovněž věnoval ve svém díle *The Land of Midian* slavný etnolog a lingvista Richard Francis Burton. Musil al-Huwajtát označoval ve svém anglickém díle jako Hwétat.⁵⁷

Svazek druhý *Arabia deserta* publikovaný roku 1927 věnoval Alois Musil Charlesi R. Cranovi, „*who has made possible the publication of the results of the author's explorations of 1908-1915 and of his researches in oriental geography, history, archeology, and ethnology.*“⁵⁸ Z této věty je naprosto patrné, že Alois Musil svá díla v rámci série Americké zeměpisné společnosti tvořil nejen jako látku historickou a zeměpisnou, ale také jako látku etnologickou. Musil postupoval stejně jako u svazku prvního a prostor věnoval kmenovému a klanovému uspořádání pro danou oblast. Zde vystupuje kmen ar-Rwalla a významná reálná postava v Musilově životě Núri, nejvyšší představitel kmene ar-Rwalla, který se často objevuje i v Musilově popularizační tvorbě. Núriho syn Nauwáf se stal důležitým informátorem Aloise Musila a byl to právě on, kdo mu vysvětlil struktury rodů. Strany 14 a 15 velice detailně rozpracují téma těchto genealogií.

Třetí svazek *The middle Euphrates* vyšel ve stejném roce jako *Arabia deserta*. Alois Musil uvedl knihu věnováním, stejně jako všechny svazky, tentokrát pro prvního československého ministra zahraničí Edvarda Beneše. Svazek je rozdělen do dvou základních částí. První část rozpracovává výzkumnou expedici z roku 1912, druhá z roku 1915, po rozsáhlých syrsko-iráckých oblastech. V rozsáhlé příloze se obsáhleji věnuje starověké historii dané oblasti. Alois Musil rekonstruuje dějiny od Aššurbanipalových válečných výprav, věnuje se řeckému Xenofóntovi nebo římskému císaři Julianusovi. V úvodu Alois Musil mj. vysvětluje, že hlavním motivem pro tyto expedice byla historická rekonstrukce nikoli pouze

---

⁵⁶ Cit. Musil, A.: *The Northern hejaz. A topographical itinerary*. American Geographical Society, New York, 1926, p. 4.

⁵⁷ V anglickém prostředí označované jako Howeitat či Howaytat. R. F. Burton je označoval jako el-Huwayti.

⁵⁸ Volně přeloženo: (...) který umožnil publikaci výsledků autorových průzkumů z let 1908 až 1915, a jeho výzkumů v oblasti geografie, historie, archeologie a etnologie Orientu. Cit. Musil, A.: *Arabia deserta. A topographical itinerary*. American Geographical Society, New York, 1927, p. IV.

snaha o zmapování daných oblastí. „*I therefore tried to collect as many topographical names as possible as a basis for historical researches (...)*“⁵⁹

Svazek čtvrtý shrnuje výsledky z výzkumných cest z roku 1912 a 1915. Alois Musil *Palmyrenu* publikovanou roku 1928 věnoval stručně: „*To our Emir*“ (našemu emírovi). Prostor je zde věnován Núrimu, ale i kmenu Banú as-Sachr. Jsou zde popsána syrská města, jako například Homs nebo zříceninám Tadmuru (Palmyra). Příloha je opět rozbohem starověkých historických událostí dané oblasti. Musil rozebírá Ptolemaiovice jihovýchodní Sýrie, věnuje se podrobně římským cestám a celé pevninské hranici římské říše (Limes Romanus).

Pátý svazek *Northern Negd* publikovaný v roce 1928 se oproti svazku čtvrtému daleko více věnuje genealogické tematice kmenů a klanů severního Nadždu v Saúdské Arábii. Jsou zde rozpracovány územní Nafúdu, az-Zafíru a ad-Dhana. Prostor je věnován Šammarům, rodovému uskupení Ibn Rašída a Ibn Sa‘úda. Alois Musil věnoval dílo svojí sestře Karle.

Závěrečný svazek *The manners and customs of the Rwalla Bedouins* je z hlediska etnografických a etnologických studií arabských beduínů ar-Rwalla zcela zásadní a jedná se o jedinou výslednou etnologickou práci zabývající se kmenem ar-Rwalla vypracovanou v první polovině 20. století na Arabském poloostrově. Kniha se obsahem naprosto odlišuje od výše uvedených pěti svazků. Alois Musil vypracoval podrobné studie o životě a prostředí beduínů ar-Rwalla. V úvodních kapitolách podrobně popisuje podnebí, faunu a floru severní Arábie. Následně se věnuje struktuře společnosti a vymezuje dichotomii mezi arabskými kočovníky a usedlíky. Kočovné Araby ar-Rwalla Musil zařadil ke kmenové konfederaci ‘Aniza, jejíž příslušníci se vyskytují po celém Arabském poloostrově. Do jižní větve ‘Aniza pak zahrnul např. potomky Ibn Sabbáha nebo Ibn Sa‘úda. Veškeré kmeny a klany ‘Aniza, dle tradice ar-Rwalla, mají společného předka a tedy i bratrance z otcovy strany. Jako většina patriarchálních společností rodová a klanová kontinuita je zajišťována z otcovy strany. Strany 46 až 50 pak detailně rozpracovávají pokrevní svazky. Nejen genealogie byly ústředním motivem knihy. Dostatečné množství stran je věnováno i rwallské kultuře a poezii. Alois Musil velmi pečlivě posbíral střípky lidové slovesnosti a folklóru a zařadil je do svého svazku. Látka bohatá na folklorní tradici uzavírání sňatků a arabskou obřadní poezii zahrnuje strany 135 až 241. Světský prostor pak vyplňují stránky věnující se právům a povinnostem,

---

⁵⁹ Volně přeloženo: Snažil jsem se tedy posbírat tolik topografických názvů, jak jen to bylo možné, pro základ historických výzkumů. Cit. *The middle Euphrates. A topographical itinerary*. American Geographical Society, New York, 1927, p. XIII.

pravidlům války a míru, a dědickému právu. Sakrální svět zde zastupují tradiční beduínské víry. Překvapivě však tyto víry nejsou striktní a mnohdy jsou vzdálené islámským normám. Beduíni vnímali i nadpřirozené síly, které jim skrze sny dávaly znamení či varování. Nejen sny však byly ukazatelé dobrých či špatných událostí. Zvířata a rostliny jsou rovněž nositelé oněch znamení. Liška, jak uvedl Alois Musil, patřila snad k nejpozorovanějším zvířatům v poušti. Pokud se zastavila a pohlédla na muže vyrazivše na kořistnický nájezd z levé i pravé strany, byli si jistí, že je nečeká nic zlého a že s bohatou kořistí se navrátí. Kniha se podrobně zabývá i materiální kulturou beduínů ar-Rwalla a jejich hmotnými statky. Popsané předměty jsou vždy doprovázeny obsáhlou fotodokumentací (např. o stavbě stanů⁶⁰) nebo nákresy. Stejně jako mužům, se Musil zabýval i postavením a vlastnostmi ženy a samotně vymezil společenské statusy dětí. Celá kniha je brilantní studií severoarabských kočovníků a patří mezi nejlepší etnologické práce psané na toto téma v anglickém jazyce v první polovině 20. století.

Ze všech svazků Americké zeměpisné společnosti je patrné, jakou nedílnou součástí života kočujících Arabů byl právě velbloud, a kdy domestikace těchto zvířat znamenala již u předislámských Arabů výraznou kulturní revoluci, umožňující zrychlení putujících karavan. Zcela výjimečné jsou dobové fotografie pořízené Aloisem Musilem, zachycující život arabských kočovníků. Otázkou pro nás může být, čím Musila tento kočovný život zaujal natolik, aby se stal i průkopníkem české etnologie věnující se etnickým skupinám Blízkého východu. Odpověď je nasnadě, uvědomíme-li si, že právě tento život, se z pohledu Aloise Musila, nijak významně nelišil, jak v dobách před Prorokem Muhammadem, tak v době Musilových terénních výzkumů. Ve své podstatě byl Alois Musil také kněz, člověk hluboce religiózně smýšlející, muž, který hledal a také nalézal v poušti život biblických praotců. V mnohých knihách i tento fakt nezastírá, naopak vyzdvihuje, že tento způsob života je podobný dávným dobám.

---

⁶⁰ Viz Musil, A.: *The manners and customs of the Rwalla Bedouins*. American Geographical Society, New York, 1928, p. 65.

3. 1. 2. Edice Dnešní Orient

Edici *Dnešní Orient* s podtitulem *Národní probuzení a politický vývoj jednotlivých států* publikoval Alois Musil u nakladatelství Melantrich působící v českých zemích od roku 1898. Edice *Dnešního Orientu* byla publikována v letech 1934 až 1941. Původně bylo zamýšleno 12 svazků, poslední svazek s názvem *Africká Francie. Dnešní Alžírsko, Tunisko, Maroko* již nevyšel. Roku 1940 rukopis zmizel⁶¹ a poté již Musilem znovu vypracovaný rukopis na zásah cenzury nevyšel⁶². Veškerá díla edice *Dnešního Orientu* vydávaná po roce 1939 až do roku 1941, tedy během nacistické okupace, procházela cenzurními předpisy.⁶³ Orientalista Rudolf Veselý klasifikoval tyto díla jako díla přísně historická⁶⁴ a i přes nepříznivé okolnosti druhé světové války mají významnou historiografickou hodnotu. Veškeré knihy se rozsahem pohybují kolem dvou set stran, pouze jedna přesahuje tři sta stran. Členění všech knih odpovídá stejnému úzu, první kapitoly jsou věnovány popisu té či oné země, jejím obyvatelům, jazyku etnických skupin, náboženství i veřejné správě. Hlavní důraz, jak už podtitul napovídá, je kladen na budování státu, národního uvědomění a nacionalistickým stranám a proudům. Musil se podrobně věnuje rozboru působení koloniálních správ a dopadům kolonialismu na každý nově vznikající stát. Edice *Dnešní Orient* byla publikovaná v následujícím pořadí:

- 1.) *Poušť a oasa. Nová Arabie* (Sv. 1., 1934)
- 2.) *Lev z kmene Judova. Nová Habeš* (Sv. 2., 1934)
- 3.) *Mezi Eufratem a Tigridem. Nový Irak* (Sv. 3., 1935)
- 4.) *Dar Nilu. Nový Egypt* (Sv. 4., 1935)
- 5.) *Pod Himalajemi. Nová Indie* (Sv. 5., 1936)
- 6.) *Země Arijců. Nový Iran* (Sv. 6., 1936)
- 7.) *Zaslíbená země. Nová Palestina* (Sv. 7., 1937)
- 8.) *Od Libanonu k Tigridu. Nová Sýrie* (Sv. 8., 1938)
- 9.) *Italie v Africe. Nová Libye* (Sv. 9., 1938)
- 10.) *Most do Asie. Nové Turecko* (Sv. 10., 1940)
- 11.) *Stará Ethiopie. Nový Súdán* (Sv. 11., 1941)

---

⁶¹ Viz č. inv.: H18.311, Fond Aloise Musila, Muzeum Vyškovska.

⁶² Viz č. inv.: H18.313, Fond Aloise Musila, Muzeum Vyškovska.

⁶³ Viz poznámka pod čarou č. 7.

⁶⁴ Veselý, 1995, s. 33.

Jednotlivé svazky edice Dnešní Orient se drží stejného a vymezeného úzu. První svazek *Poušť a oasa. Nová Arabie* v kapitole první rozebírá podnebí a geografii Arábie, do které Alois Musil zahrnul tzv. Arábie Pustou, Arábie Šťastnou⁶⁵. Arábie Šťastnou pak dále vyznačil pásem Hidžázu, Asíru, Jemenem, Ománem, Katarem, Hasou, Nadždem. V rámci oblasti Nadždu hovoří o Nafúdu a pohoří Šammar. Druhá kapitola je věnována obyvatelstvu. Ve druhém svazku *Lev z kmene Judova. Nová Habeš* jím jsou: křesťané, muslimové a židé. Zabývá se celou Etiopií (Habeší) a jejím etnickým a jazykovým rozvrstvením. Musil hovoří i podrobněji o jazykových rodinách, jako hamitských, nilských a kúšitských. O amharštině hovořil, že postupně vytlačuje ostatní semitské jazyky i jazyky nilosaharské.⁶⁶ Svazky se věnují i otázkám kolonialismu a cestám k nezávislosti. V *Mezi Eufratem a Tigridem. Nový Irak* zde dominuje velmoc Velká Británie a Společnost národů v ustanovení irácké samostatnosti. Zabývá se zde i otázkou Kurdů a nestoriánů obývajících irácké oblasti. Čtvrtý v řadě byl *Dar Nilu. Nový Egypt*, který otevírá Alois Musil slovy: „Vývoj věcí egyptských jsem sledoval od r. 1895, kdy jsem po prvé na tamní půdu vstoupil. Sbíral jsem zprávy o budovateli nového Egypta, o národním probuzení, o odboji Arábieho.“⁶⁷ Kapitola zabývající se budováním státu začíná již Napoleonovou výpravou do Egypta, což lze vnímat jako počátek novodobých dějin Egypta. Prostor je dále věnován postavám Muhammada ‘Alího, Abbásovi I., Taufíqovi a Sa‘adu Zaghúlovi. Pátý svazek *Pod Himalajemi. Nová Indie* se zabývá Indií, jejím kastovním rozvrstvením společnosti, jazykům a náboženským proudům. Alois Musil uvádí a dále specifikuje hindy, džinisty, budhisty a zoroastristy. Větší prostor je věnován křesťanům a muslimům. V tomto duchu popisuje i *Země Arijců. Nový Iran a Zaslíbenou zemi. Novou Palestinu. Obyvatelstvo v Od Libanonu k Tigridu. Nová Sýrie* je zastoupeno náboženskými skupinami ismá‘ílijů, fátimovců, drúzů, assásínů, syrskými jakobity, maronity, Armény, nestoriány, římskými katolíky a židy. Svazek *Italie v Africe. Nová Libye* je rozdělena do dvou základních tematických částí. První se věnuje Nové Libyi, jejímu podnebí, obyvatelstvu a odboji proti koloniální moci. Druhá část je věnována tzv. Italské východní Africe, tedy zemím, které byly přímo i nepřímo pod italskou správou. Zde se tedy objevuje také Eritrea a Somálsko. *Most do Asie. Nové Turecko a Stará Ethiopie. Nový Súdán* se obdobně věnují těmto zemím v rámci společensko-politického uspořádání. Alois Musil zde udává hrubá data a celý text je psán stručný a věcným stylem.

---

⁶⁵ Lat. Arabia Felix.

⁶⁶ Viz Musil, A.: *Lev z kmene Judova. Nová Habeš*. Melantrich, Praha, 1934, s. 24.

⁶⁷ Musil, A.: *Dar Nilu. Nový Egypt*. Melantrich, Praha, 1935, s. 11.

3. 1. 3. Ze světa islámu

Roku 2014 se po sedmdesáti letech dočkal publikace Musilův rukopis shrnující politicko-společenské a společensko-náboženské uspořádání celého islámského světa. Na publikaci *Ze světa islámu* se podíleli Pavel Žďárský, Luboš Kropáček a Jaroslav Franc. Kniha vyšla i díky spolupráci s Univerzitou Karlovou v Praze a Husitskou teologickou fakultou. Na rozdíl od tematicky zaměřených edicí uvedených výše, je svět islámu zobrazován jako průřez celou náboženská muslimskou obcí (*ummou*). Z historiografického pohledu jde o knihu zásadní, zobrazující islámský svět očima předního světového arabisty a orientalisty první poloviny 20. století. Zabývá se vznikem a vývojem islámu, osobností Proroka Muhammada, Koránem, sunnitským i ší'itským proudem islámu, ale i islámskou mystikou *súfijů* a jejich bratrstvy a řády. Alois Musil se jakožto kněz zabývá i náboženským dialogem muslimů a křesťanů. Podrobně je zde v rámci ší'itského proudu rozebrána např. islmá'ílíja

Etnografický, a především etnologický materiál se nabízí již v úvodních kapitolách: „Slovo ‘arab je množný pojem, jenž označuje ty, kdo bydlí pod stanem, kočovníky. Člověk kočuje, stěhuje se se svými stády za vodou a pastvou v zemi, ve které nepravidelně a málo pršívá.“⁶⁸ Alois Musil snad ve všech svých odborných i popularizačních dílech nezapomněl rozlišit dichotomii kočovníků a usedlíků, kterou nejsilněji pocítovali právě kmeny a klany arabských beduínů. Ve světě islámu se nám však dostává konkrétnějších popisů usedlých oáz, jak je vnímali kočovníci: „Člověk nachází obživu po celý rok na jednom místě, nekočuje, není ‘arabí, poněvadž bydlí v domě, je usedlík, hadarí.“ Alois Musil vysvětloval, že kočovní Arabové neuznávali tyto *hadarí* za rovné pro jejich nečisté genealogie.⁶⁹ Společnost Arabů, nezahrnující *hadarí*, pak Musil definoval v rámci antropologie příbuzenství takto: „(...) nespočívá na rodině, nýbrž na příbuzenstvu. Do příbuzenstva náležejí potomci společného praděda po vlastníky neboli druhé bratrance.“⁷⁰ Je velice zajímavé, že si Alois Musil povšiml a rozpracoval „vlastníky“ - v antropologii příbuzenství snad nejvýznamnější příbuzenský termín „bratranec“ - z hlediska vymezení práv a povinností v příbuzenských strukturách.⁷¹ Následný Musilův výklad o arabských kmenech a klanech si žádá další ocitování:

„Příbuzenstva se sdružují v čeledi, čeledi v kmeny. Příbuzenstvo, čeled' a kmen vede náčelník obecným souhlasem vybíraný z určitého rodu, ve kterém je tato hodnota dědičná. Náčelník dbá rady stařešin a řídí se veřejným míněním. Svrchovanou moc v kmeni vykonává

⁶⁸ Žďárský (ed.), Musil, 2014, s. 80.

⁶⁹ Srov. tamtéž, s. 86.

⁷⁰ Tamtéž, s. 83.

⁷¹ V sociální a kulturní antropologii se rozlišují např. křížový bratranec, paralelní bratranec, aj.

náčelník jako vrchní válečný velitel potud, pokud není mír obnoven. Nevyzná-li se ve válečných záležitostech, ustupuje (...) a kmen dostane nový vládnoucí rod. Kmeny náležejí k příbuzným skupinám, jež třebaže bydlely a tábořily daleko, přece věří, že jsou téže krve.“⁷²

Arabská patriarchální společnost se zde jeví jako společnost tzv. rovnostářská (rovní mezi rovnými), zakládající si na volených kmenových a klanových zástupcích. Na druhou stranu, ostatně jako v každých lidských kmenových a klanových strukturách si veškeré kmeny ani klany nejsou rovny a existuje zde určitá hierarchie. Tu rozebírá i Musil na severoarabském kmenu ‘Aniza a jihoarabském kmenu Šammar: „Členové skupin ‘Aniza a Šammar se pokládají za urozené a odlučují se od kmenů třetí skupiny, Hutajm, kterými opovrhují a mezi sebe je nepřijmou.“ Ve prospěch etnologického materiálu rovněž vypovídá i Musilem definované arabské kmeny a klany ‘Aniza a Šammar jakožto kmeny endogamní.⁷³

Alois Musil se v knize dále věnoval i islámu v Turecku, v Indii a Indonésii. Stránky věnoval i muslimům v Číně a v Rusku. Jedna ze závěrečných kapitol rovněž rozebírá súfijská bratrstva v maghribu. V části nazvané *Z řádového života v Maroku* popisuje súfijský kult světců: „V Maroku jako v sousedním Alžírsku a vzdálenějším Tunisku bylo plno náboženských řádů a světců.“⁷⁴ Kult světců v rámci súfijské společnosti je znám především pro božskou *baraku* světců, která se jako pokračující řetězec předává z generace na generaci.⁷⁵ Pojem *baraka* Alois Musil zmiňuje na straně 357: „Dědicem božského požehnání, *baraky*, byl uznán *al-‘Arabí* (...) *Al-‘Arabí* zemřel roku 1906 a jeho syn *at-Tajjib* byl uznán nositelem nebeského požehnání.“⁷⁶ Alois Musil rozebral na stranách 235 až 241 i šejchismus, bábismus a bahá‘ismus. Dílo *Ze světa islámu* v závěru nabízí i Musilem vypracovaný demografický přehled počtu muslimů pro země Blízkého východu (např. Palestina⁷⁷, Turecko, Írán, Afghánistán), Indie, Indonésie, Číny, Ruska, Afriky i jihovýchodní Evropy. Dle názoru editora knihy Pavla Žďárského jsou Musilovy údaje podhodnocené, jelikož Musil čerpal své údaje ze starších pramenů.⁷⁸ I přes jisté odchylky kniha nabízí ohromné množství faktografických, etnografických a etnologických údajů.

---

⁷² Žďárský (ed.), Musil, 2014, s. 84.

⁷³ „Pokrevně se nejraději přízní příbuzenstva a čeledi stejné skupiny. Neschvalují sňatky s příslušníky druhé, rovněž urozené čeledi a úzkostlivě se vyhýbají opovržené skupině Hutajmů“ tamtéž, s. 86.

⁷⁴ Tamtéž, s. 356.

⁷⁵ Srov. Súfijský kult světců v Somálsku v knize antropologa Ioana Lewise: *Saints and Somalis. Popular Islam in A Clan-based Society*, The Red Sea Press, Asmara, 1998.

⁷⁶ Cit. Žďárský (ed.); Musil, 2014, s. 357.

⁷⁷ Dnes Izrael a Palestina.

⁷⁸ Tamtéž, s. 365.

3. 2. Popularizační činnost

Popularizační činnost Aloise Musila v této diplomové práci rozdělují na a) publikace cestopisné, b) publikace dobrodružné určené mládeži okolo 12 let, a c) popularizační práce v Československém rozhlasu po roce 1930.

3. 2. 1. Cestopisná díla

Cestopisy Aloise Musila vyšly jako osmisvazkové dílo v letech 1929 až 1932 u nakladatelství Novina⁷⁹. Cestopisy jsou psány lehkou a srozumitelnou formou a Alois Musil psal díla s myšlenkou na určitou literární funkci i čtenářské publikum. Cestopisy zahrnují následující knihy:

- 1.) *Pod ochranou Núrího. Z mých cest Pustou Arabií* (1929)
- 2.) *V posvátném Hedžázu* (1929)
- 3.) *V zemi královny Zenóbie* (1930)
- 4.) *V biblické ráji* (1930)
- 5.) *Mezi Šammary Z výzkumné cesty šťastnou Arábii* (1931)
- 6.) *Za Mrtvým mořem* (1931)
- 7.) *V roklich edomských* (1932)
- 8.) *Tajemná Amra* (1932)

Cestopis *Pod ochranou Núrího* je zasazen do oblasti tzv. Pusté Arábie. Alois Musil zde popsal první setkání s Núrim. V této knize se také zabývá politickou problematikou mocností vůči arabským kmenům a klanům. Cestopis tak značně zasahuje do historických souvislostí, kdy se Arabové bouřili proti osmanské nadvládě a volali po nezávislosti. *Z mých cest Pustou Arabií* jak název napovídá, líčí rovněž Arábii Pustou, kterou Alois Musil procestoval se svým „bratrem“ šajchem Núrim. Cestopis *V posvátném Hedžázu* se obdobně zabývá putování k hornatému pásu Hidžázu. *V zemi královny Zenóbie* je cestopis nazvaný podle královny Zenóbie, mocné odpůrkyni Římanů, která vládla v syrském obchodním městě Palmyra. Alois Musil se zde pod patronací Núrího vydává na průzkum Palmyry. *V biblickém ráji* je volným pokračováním knihy *V zemi královny Zenóbie*. Alois Musil se zde spolu se Sixtem von Bourbon-Parma vydává do Babylónu, kde se seznamují s archeologickými vykopávkami vedenými asyriologem Koldeweyem.

---

⁷⁹ Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské.

Dílo *Mezi Šammary* je velice specifické a zahrnuje období působení Aloise Musila na Blízkém východě v letech 1914 až 1915. Dalo by se říci, že *Mezi Šammary* je českou obdobou díla *The manners and customs of the Rwalla bedouins*. Bylo publikováno jako ostatní zmíněné cestopisy, avšak v rámci ostatních cestopisů bych ho vymezila jako dílo populárně etnografické a etnologické. Dílo *Mezi Šammary* je doslova bohatě nabitě materiálem popisujícím zvyky a obyčeje Šammarů. Musil stejně jako v odborných dílech věnoval prostor rodovým vazbám beduínů, bohatým popisům podnebí, fauny a flory východního pomezí pouště Nafúd. Popisoval, jak se tradičně dělí rok a řadu dalších šammarských tradic. Velmi zajímavá je pak část nazvaná *Prosby za déšť*, kdy beduíni vzývali nadpřirozené síly s Matkou vytrvalého deště⁸⁰, a vzývali Alláha, aby seslal archanděla Gabriela (*Džibríla*) s deštěm na zem:

„Ó Matko vytrvalého deště, dšti na nás,
Namoč pláštěček našeho pastýře.
Ó matko vytrvalého deště, dšti na nás
a lijavcem napoj nás.
Ó matko vytrvalého deště, dšti na nás,
Z mírky Alláhovy naměř nám.
Ó matko vytrvalého deště, dšti na nás,
Sporou záplavou poděl nás.“⁸¹

Prostor v knize je věnován společensko-politickým událostem a náboženské skupině wahábovců i Ibn Sa'údovi. Z knihy je opět patrné, stejně jako z výše uvedených odborných knih, jak nesnadný byl život v poušti pro arabské kočovníky. V cestopise *Za Mrtvým mořem* Alois Musil vzpomínal na své první studentské cesty napříč zemí dávných Moábitů. Na těchto cestách ho doprovázel kněz Antún. V *roklích edomských* pak příběh líčí cesty v oblasti pouště Negev, kolem Gazy, Beršeby a přístavu 'Aqaba.

Poslední svazek *Tajemná Amra*, jak bylo rozebráno dříve, pokrývá léta 1896 až 1898 a 1900 až 1901, které pro Aloise Musila nebyly vůbec jednoduché. Po objevení Qašr 'Amry byl ve vědeckých kruzích nařknut z výmyslu, který prezentoval jako výsledek své objevitelské práce. Alois Musil se hořce vypořádával s touto situací, a proto se navrátil do jordánské pouště. Díky intenzivním stykům s beduíny Ka'ábne a Banú as-Sachr, v té době

---

⁸⁰ Jednalo se o dřevěný předmět ve tvaru kříže oděný do ženského šatu a nesený pannou v čele průvodu prosící za déšť. Viz Musil, A.: *Mezi Šammary. Z výzkumné cesty šťastnou Arábií*. Novina, Praha, 1931, s. 16.

⁸¹ Tamtéž.

znepřátelými s kmenem beduínů ar-Rwalla, se Musil dostává úspěšně do pouštního zámečku. S jejich pomocí se mu podařilo 'Amru zdokumentovat. Musilova vědecká reputace byla obhájena a rok 1898 můžeme považovat za započetí Musilovy odborné dráhy, jakožto mezinárodně uznávanou autoritu v rámci orientalistiky, archeologie, geografie, ale i etnografie a etnologie. *Tajemná Amra* vyjma vylíčení cesty za největším Musilovým objevem se pečlivě věnuje zvykům a obyčejům beduínů Banú as-Sachr. Dalším velmi zajímavým rysem arabských beduínů, odrážející se v knize, byla víra, že Qaṣr 'Amru nechal vystavět již Šalamoun s pomocí pozemských duchů a že tedy 'Amra je „obydleny pozemskými duchy“⁸² neboli džiny. Beduíni se až úzkostlivě drželi těchto lidových pověr a pro Aloise Musila bylo velice náročné, přesvědčovat je o opaku.

---

⁸² Cit. Musil, 2003 (reprint 1932), s.1.

3. 2. 2. Díla určená pro mládež

Díla Aloise Musila určená mládeži okolo 12 let se dají rozčlenit dle edičních řad v rámci nakladatelství, ve kterých vycházely. Nakladatelství Novina v letech 1932 až 1943 vydávalo tzv. dobrodružné cestopisy. Slovy Rudolfa Veselého nemají vysokou hodnotu literární, nicméně zrcadlí Musilovy hluboké znalosti historie, geografie a etnografie.⁸³ Všechny obsahují poznatky, která nabyt během svých výzkumných cest a studií na prestižních světových univerzitách. Mezi dobrodružná díla pro mládež lze zařadit následující díla:

- 1.) *Poprvé v poušti* (ilustrace L. Salač, 1932)
- 2.) *V neznámé zemi* (ilustrace L. Salač, 1932)
- 3.) *Mstitel* (ilustrace L. Salač, 1933)
- 4.) *Syn pouště* (ilustrace L. Salač, 1933)
- 5.) *V zakletém zámku* (ilustrace L. Salač, 1934)
- 6.) *Na Sinaji* (ilustrace L. Salač, 1935)
- 7.) *Ve stínu křížáckého hradu* (ilustrace L. Salač, 1935)
- 8.) *Měděné doly* (ilustrace L. Salač, 1936)
- 9.) *Na koni a na velbloudu* (ilustrace L. Salač, 1936)
- 10.) *Cedry na Libanonu* (ilustrace L. Salač, 1937)
- 11.) *Skalní město* (ilustrace L. Salač, 1937)
- 12.) *V Negebu* (ilustrace R. Komínek, 1938)
- 13.) *Na hermonu* (ilustrace L. Salač, 1939)
- 14.) *S kočovníky pouště* (ilustrace R. Komínek, 1941)
- 15.) *Křížák* (ilustrace F. Stejskal, 1943)

Kniha *Po prvé v poušti* pojednává o první Musilově cestě do pouště a první interakci s kmenem Banú as-Sachr. Alois Musil zde vystupuje pod jménem Músa, jak ho beduíni nazývali. Ostatně jako všechny následující knihy (*V neznámé zemi*, *V zakletém zámku*, *Na koni a na velbloudu*, *Skalní město*, *V Negebu*) jsou hlavními událostmi děje dobrodružné a napínavé cesty napříč pouští. V knize *Mstitel* prokázal Alois Musil prozaické nadání, když rozpracoval příběh o tajemném vrahovi a zloději velbloudů. Na scénu se dostává muž, který se rozhodl zabitého muže pomstít. Pátrání po vrahovi zavede mladíka až do Medíny, ležící v dnešní Saúdské Arábii. Odtud se vydává na náboženskou pouť do Mekky (*hadždž*), kde

---

⁸³ Srov. Veselý, 1995, ss. 33-34.

s pomocí vnuka mocného šarífa potrestají vraha. Příběh je barvitý a napínavý a velice jednoduše seznamuje s náboženskými zvyklostmi Arabů.

Syn pouště rozpracovává, skrze jednoduchý příběh, ustálené kulturní obyčeje severovýchodních beduínů, mezi něž se řadily kořistnické nájezdy proti ostatním kmenům. Hlavní postava se seznamuje s dcerou šajcha, která dle arabských zvyklostí měla již vyjednaný sňatek skrze svého otce. V těchto případech byl mezi beduíny rozšířen zvyk únosu nevěsty, který byl jediným možným nástrojem pro přisvojení si nevěsty. I z tohoto jednoduchého příběhu lze výtěžit cenné etnografické materiály. *Na Sinaji* popisuje napínavé cesty sinajskou pouští směrem do dnešní Palestiny a Izraele. *Ve stínu křížáckého hradu* stejně jako ostatní knihy v sobě snoubí dobrodružné příběhy s historickými událostmi. Alois Musil vypráví a době biblické, římské, ale také se zabývá životem místních obyvatel. *Měděné doly* jsou překvapivě zasazeny do českého prostředí, kde místní školu navštěvuje arabský chlapec. Ten náhodou objevuje měděné doly.

Cedry na Libanonu se odehrávají v libanonské vesnici, kde místní lékař Ahtal se svou ženou Zajnab se postaví na odpor nespravedlivému tureckému důstojníkovi. Lékař je obviněn ze vzpoury a z podněcování rebelií a je donucen utéct z vesnice. Vedle barvitého a napínavého příběhu Alois Musil popisuje jemu známé kraje a vysvětluje dané reálie: „*Vesnička Dejr Ahmar se v nejvýchodnějším úpatí Libanonu a byla první osadou samosprávného Libanonského kraje. Bydlí v ní maronitští křesťané.*“⁸⁴ Dále popisuje osadu Bššara, která byla proslulá pro pěstování vlašských ořechů a bource morušového. Alois Musil v tomto příběhu také často využíval ustálených reálných formulí typických pro arabský jazyk: kéž Alláh (...), budiž Alláh pochválen, přísahej při Alláhovi, která Arabové dodnes často používají. Jednoduché příběhy určené mladým čtenářům jsou hodnověrným odrazem arabského světa a společnosti. Jiné příběhy naopak provádí biblickými událostmi a dějišti starověkých událostí. Faktografická a místy etnografická látka v těchto dobrodružných příbězích je přirozeně promísená se smyšlenými příběhy, která jsou zasazená do míst Musilovy velmi dobře známých.

---

⁸⁴ Musil, A.: *Cedry na Libanonu*, Albatros, Praha, 1973, s. 5.

3. 3. Přednášky pro Československý rozhlas

Na podzim roku 2014 jsem, jakožto student Univerzity Karlovy v Praze, několikrát navštívila archiv Českého rozhlasu v Praze, a strávila hodiny pečlivým studiem patnácti přednášek Aloise Musila věnované Blízkému východu, dobově chápáno – Orientu. Na tomto místě bych ráda opětovně poděkovala za vřelé přijetí a pomoc I. Zuranové z archivu Českého rozhlasu v Praze. Jak jsem byla informována, do dnešní doby se bohužel nezachovalo vše, co Alois Musil pro Československý rozhlas přednesl. Nicméně do rukou se mi dostaly přepisy dobových nahrávek (všechny zvukové nosiče a tedy autentické nahrávky Český rozhlas již nevlastní) pořízené v letech 1933 až 1938. Každá z patnácti zpracovaných přednášek zabírala ve vysílání 15 minut (v přepisu kolem 2,5 až 3,5 normo stran) a jednalo se o kratší seznámení širší veřejnosti s arabským světem, biblickými událostmi, historií a zvyky a obyčeji arabských beduinů. Následné analýze byly podrobeny níže chronologicky seřazené přepisy přednášek. V závorce je vždy uvedeno datum pořízení nahrávky:

- 1.) *Rodina v poušti* (24. 10. 1933)
- 2.) *V sídle Heroda krále* (24. 12. 1933)
- 3.) *Plukovník Lawrence ve skutečnosti a legendě* (26. 5. 1935)
- 4.) *Dobrá a špatná znamení v poušti* (22. 12. 1935)
- 5.) *Duchové v poušti* (25. 10. 1936)
- 6.) *Ve městě zbožného krále* (31. 12. 1936)
- 7.) *Sliby v poušti* (16. 2. 1937)
- 8.) *Velikonoce v poušti* (27. 3. 1937)
- 9.) *U válečného hrdiny* (9. 1. 1938)
- 10.) *Za štěstím do pouště* (19. 2. 1938)
- 11.) *V tajemném Hedžázu* (16. 3. 1938)
- 12.) *Hora Boží* (2. 7. 1938)
- 13.) *Vzpomínka na Arabii* (30. 10. 1938)
- 14.) *Duše Araba* (15. 12. 1938)
- 15.) *Ve svaté zemi před 1938 lety* (23. 12. 1938)

Rozbor Musilových přednášek nahraných pro Československý rozhlas uvedu přednáškou s názvem *Za štěstím do pouště* odvysílanou v ranních hodinách. Alois Musil vypovídá o pohnutkách, které ho vedly započít dlouhou cestu etnografa, etnologa a kartografa Blízkého východu. Zde si dovoluji uvést obsáhlejší citaci této přednášky:

„Z Československého rozhlasu mne žádali, abych vám ze svých vlastních zkušeností a ze svých poznatků z Orientu něco pověděl o lidském štěstí. (...) nemíním líčiti štěstí domorodého kočovníka, nýbrž štěstí Evropana (...) Povedu vás cestou, kterou jsem se v poušti ubíral (...) Evropský oděv jsem nahradil domorodým. (...) Živil jsem se jako moji druhové. (...) Poušť nezná úřady, soudy, četníky, stráž bezpečnosti. Evropan je odkázán na Alláha⁸⁵ a na svého ochránce. Měl jsem jich několik, avšak nejúžeji jsem přilnul k Núrimu, knížeti jindy mocného kmene Rualů. (...) Bratry jsme zůstali dodnes. (...) Nešel jsem do pouště jako zvědavý návštěvník, turista, nýbrž jako badatel. Měl jsem prozkoumati kraje, do kterých přede mnou žádný Evropan nevkročil, načrtnouti mapy, zaznamenati místní jména, kmeny, čeledi, rody a jejich zvyky a obyčeje. Splnit tento úkol nebylo snadné. Žádný z mých druhů, evropského nevyjímajíc, jej nechápal, proto se nikdo účinně nesnažil, aby mně při něm pomáhal. Kočoval jsem se kmenem jako jeho příslušník. Moji velbloudi – a míval jsem jich až devatenáct – nesli moje zásoby.“⁸⁶

Alois Musil v uvedené pasáži otevřeně hovoří o pohnutkách, kterého ho vedly do pouště. Byl badatelem, majícím za úkol nejen zmapovat rozsáhlé pouštní oblasti, byl ale také etnologem, zkoumajícím uspořádání arabských kmenů a klanů. Alois Musil byl velice pevný a oddaný svým názorům a úkolům, které si vytyčil. Svě informace se snažil vždy co nejpečlivěji zaznamenávat.

V jiné své přednášce *Rodina v poušti*⁸⁷ odvysílané na podzim roku 1933 se věnoval čistě rodinným zvykům a obyčejům arabských beduínů (uzavírání manželství, status ženy, práva a povinnosti ženy, „rozvod“, uzavírání nového sňatku). Není tajemstvím, že arabští beduíni koncem 19. a počátkem 20. století nebyli nikterak významně islamizováni, tak jak jsou například muslimové v Egyptě či Saúdské Arábii dnes, v souvislosti s rostoucí urbanizací a panislámskými idejemi. Naopak u beduínů, což se výrazně odráželo i v odborných Musilových dílech, převládaly vždy kmenové a klanové tradice toho či onoho klanu. Pouštní kočovníci měli jen mlhavé představy o náboženských povinnostech usdlých praktikujících

---

⁸⁵ Rozuměj Boha.

⁸⁶ Cit. SI: P 13678, archiv Českého rozhlasu, Praha.

⁸⁷ Viz Příloha 2.

muslimů, žijících ve městech a oázách. Například ve výkladu o odchodu manželky se k tomuto aktu až překvapivě benevolentně staví její nejbližší příbuzenstvo i ostatní příslušníci klanu. Při odchodu manželky od manžela (ta jednoduše odchází ze stanu svého manžela do stanu nového muže). Rozhodně se nejedná o ustálený islámský rozvod s přísedícím soudcem (*qádim*). Velice zajímavým prvkem v *Rodině v poušti* je pojmání příslušníků kmenů a klanů jako rovnocenné složky společenského uspořádání a jejich tendence vyhýbání se prolévání krve nebo drastickým trestům.⁸⁸

Přednáška *V sídle Heroda krále* byla tematicky odvysílána v nočních hodinách na Štědrý den roku 1933 a popisuje historické souvislosti kolem panovníka Heroda Velikého (též Herodes I. Ukrutný) vládnoucího v Judey v letech 74/73 př. n. l. až 4. n. l. Látka je svým obsahem výpravně historická. Je překvapivé, že Musil, jakožto kněz vyneschal pro křesťany významné události kolem narození Ježíše Krista a naopak velikou pozornost věnoval postavě Jana Křtitele. Příčinou se zdá být Musilovo kladení důrazu na fakticitu a ověřitelnost dobových událostí. Jinou přednáškou zabírající se historickými momenty je nahrávka *Plukovník Lawrence ve skutečnosti a legendě*, vykreslující události na Blízkém východě v období první světové války. Alois Musil ji věnoval svému mladšímu současníkovi Thomasi Edwardu Lawrenci z Arábie, který vedl slavné arabské povstání proti tureckým jednotkám.

Nahrávka *Dobrá a špatná znamení v poušti* rozpracovává téma, stejně jako kniha *The manners and customs of the Rwala Bedouins*, beduínské víry v symboliku přírodních úkazů a obavy ze zlých duchů. Alois Musil uvádí, že arabští beduíni rovněž rozeznávali šťastné a méně šťastné dny v měsíci. Nejpříznivější den pak byl první den v měsíci, pakliže to byl pondělek či čtvrtek. Naopak za nepříznivé se považovaly ty dny, které nesly číslovku šest a sedm. „Číslo sedm je v moci duchů a kdo je vyslovuje, dráždí zlé a odpuzuje dobré.“⁸⁹ Zdá se, že číselná symbolika čísla sedm byla pojmána zcela rozdílně oproti kulturám Evropy. Strach i obavy z nepříznivých dnů se pak odrážely i v manželských snahách počat potomka tak, aby se narodilo v příznivé dny a zajistilo si dobrý osud svůj, a tedy i celého rodu a klanu.

Duchové v poušti odvysílané v podvečer roku 1936 svou tematikou pokračují v těchto tradičních vírách pouštních kočovníků. Ti byli hluboce přesvědčeni, že za světem smyslového vnímání existuje i svět „neviditelný, duchový“. Duchy stvořil Bůh (Alláh) a neliší se vzhledem od lidí, jen svojí konzistencí – jsou neviditelní, prochází zdmi, naslouchají, povídají

---

⁸⁸ „Je to svobodná dcera svobodného kmene. Alláh ji dal lásku k jinému. Nebudu jí překážeti, neučiním z ní otrokyně.“ Cit. SI: P 05815, archiv Českého rozhlasu, Praha.

⁸⁹ Cit. SI: P 09302, archiv Českého rozhlasu, Praha.

si a neliší se od kočovníků. Jediný rozdíl mezi lidmi a duchy tkvěl v nesmrtelnosti, kterážto vlastnost lidská není. Mimo těchto pozemských duchů, Alois Musil hovořil i o nebeských substancích. Strach arabských beduinů pozemských duchů byl vždycky silný, a jak bylo uvedeno výše, Musilovy průvodci odmítali vstoupit do 'Amry, aby si nerozhněvali tyto bytosti. V přednášce *Duše Araba* se dále Alois Musil zabývá společnými rysy beduínských mužů a žen, pro něž pohled na zářící měsíc v poušti skýtal veliké potěšení.

Ve městě zbožného krále je svým obsahem přednáška ryze popularizačního charakteru a Alois Musil vypráví dobrodružný příběh putování kolem Gazy v dnešní Palestině. Naopak *Sliby v poušti* se věnují dalším zvyklostem Arabů, kteří si k sobě naklánějí Boha prosbami a sliby. Je-li člen klanu nemocen, jeho příbuzní za něj Bohu skládají sliby a přimlouvají se za jeho zdraví. Druhou přednáškou odvysílanou v roce 1937 byly *Velikonoce v poušti*. Alois Musil zde líčí své velikonoční svátky den po dni, v horké poušti Nafúdu. V této přednášce vystupuje sám jako šajch Músa a vede dialogy se svými druhy. Dobrodružnými příběhy jsou i nahrávky *U válečného hrdiny*, *V tajemném Hedžázu*, *Vzpomínka na Arabii*, kde se Músa ubírá cestou do Hidžázu v dnešní Saúdské Arabii a cestou prozkoumává starověké zříceniny a zažívá napínavé cesty. Historií a lokalizací biblických událostí se zabývá jedna z posledních nahrávek Aloise Musila pro Československý rozhlas. *Hora Boží* a snaží se zodpovědět skutečné místa starozákonní historie. Nahrávka *Ve svaté zemi před 1938 lety* je vyprávěním určeným pro mládež a lehkou edukační formou vysvětluje události těsně před narozením Páně.

Nahrávky Aloise Musila pro Československý rozhlas odráží autorovu pestrost a jeho hluboký zájem o popularizaci zemí Blízkého východu. O tom jaký byl skutečný charakter Aloise Musila, českého arabisty a orientalisty, který se nebál strávit velkou část svého života v poušti a odkrývat skutečnou podstatu arabských beduinů snad nejlépe vypovídá následující pasáž:

„V poušti jsem nejen bádám, nýbrž se i vychovával. Poušť ukazuje, jak málo člověk potřebuje. Čím méně potřebuje, tím snáze a dříve se spokojí. Nezakládá si na majetku, na bohatství, o něž může býti každé chvíle připraven, a je rád, když se uchrání od zimy, vedra, žízně, hladu i nemoci. Měl jsem rozličné čestné názvy a plno řádů, ba řádových hvězd a v poušti v umouněných a roztrhaných šatech jsem se nelišil od obyčejného kočovníka. Hodnosti a řády mně nepomohly. Pomoc jsem mohl očekávat toliko od sebe, od svého ochránce a od Pána Boha. Poušť učí skromnosti, vytrvalosti a věrnosti.“⁹⁰

---

⁹⁰ Cit. SI: P 13678, archiv Českého rozhlasu, Praha.

4. Přínos Aloise Musila

Přes svůj profesně bouřlivý život pln zvrátů, si Alois Musil neobyčejným způsobem zachoval charakter konzervativního badatele, hluboce se zajímajícího o životy, umění, písemnictví a jazyk obyvatel Blízkého východu. Zanechal po sobě nesmazatelnou stopu nejen v mezinárodní vědecké obci, jeho význam lze spatřovat také v přiblížení islámské, zejména pak arabské kultury popularizační a osvětovou činností. Musilův neutuchající zájem o vše lidské a prosté z něj vytvořil zcela výjimečného etnografa a etnologa v době, kdy se ještě na mnohá místa, jenž zachycuje ve svých dílech, nedostala noha Evropana, chcete-li, evropského badatele. Stal se průkopníkem etnografických i etnologických studií v místech, jenž byla po staletí zakonzervována, a kde si arabské kmeny a klany zachovávaly svébytné zvyky a obyčeje po celé generace. Právě to Musila přitahovalo ze všeho nejvíce, a tak se často s nadšením vracel ke svým milovaným beduínům. Domníval se, že jejich tradiční způsob života je podobný, neřku-li identický, s dávným životem biblických praotců a patriarchů, jakým byla např. postava starozákonního Abraháma.

4. 1. Přínos na poli vědeckém

Musilův přínos na poli vědeckém z faktografického, etnografického a etnologického hlediska je neoddiskutovatelný. Jeho přesné a brilantní popisy a objevy zasáhly tyto vědní disciplíny: arabistiku, archeologii, botaniku, biblistiku, etnografii, etnologii, kartografii, topografii, dějiny mezinárodních vztahů, a celou orientalistiku první poloviny 20. století. Jeho nejslavnější archeologický objev Qaṣr ‘Amry naprosto vyvrátil strnulé představy evropské orientalistiky první poloviny 20. století, která se držela dogmatických názorů o rigiditě islámu a islámského umění. Je vskutku zajímavé, že o funkci Musilem objevených pouštních zámečcích, se vedou dodnes spory.⁹¹ V rámci biblických studií Musil dokonce lokalizoval řadu památek a také místa biblických událostí jako například horu Sinaj. Kartografické precizní mapy se využívali ode dne zpracování Aloisem Musilem prakticky celé 20. století a díky němu se podařilo lokalizovat více jak 3000 bodů jen v rámci oblasti Nadždu v dnešní Saúdské Arábii.⁹² Co mnohé dozajisté překvapí, je Musilův vědecký přínos v rámci botaniky a přírodovědných věd. Jeho podrobné popisy arabské fauny a flory zároveň znamenaly i objevení neznámých rostlin v rámci mezinárodních studií botaniky. Na Musilovu počest tak

---

⁹¹ Srov. Muzeum Vyškovska, 2014, s. 8.

⁹² Viz poznámky pod čarou č. 3, 4.

byly pojmenovány i některé rostliny.⁹³ Vědecký přínos Aloise Musila lze spatřovat i v ustanovení orientálních studií na Univerzitě Karlově a významným zasazením se o založení Orientálního ústavu. Alois Musil vstoupil i do dějin mezinárodních vztahů, a to jak pro období Rakouska-Uherska, tak i v rámci nově se utvářející Československé republiky.

Největší etnografický, etnologický a faktografický přínos Musilovy odborné tvorby shledávám v šestisvazkovém díle publikované Americkou zeměpisnou společností. Brilantní studie *The Manners and Customs of the Rwala Bedouins* věnovaná T. G. Masarykovi nemá na poli americké antropologie ani evropské etnologie obdoby, a jedná se o všeobecně uznávanou a dodnes nejlepší etnografickou práci věnující se severoarabským beduínům ar-Rwalla 20. století. I jiná Musilova díla v téže řadě v rámci etnografických i etnologických studií mohou zhodnotit rovněž jako přelomové a zcela zásadní. Při zhodnocení přínosu odborného a popularizačního díla Aloise Musila je třeba mít vždy na mysli, že to byl především kněz, zabývající se o biblické dějiny, člověk hluboce religiózně smýšlející, jenž si klade otázku o podobnostech obou dvou náboženství, tedy islámu a křesťanství. Hybným momentem se tak stává zájem o dějiny biblické, nikoliv dějiny islámské. Sekundárně však při této životní cestě Musil odkrývá životy těch, kteří by do značné míry upadli v zapomnění, s ohledem na další historický vývoj a politickou transformaci zemí Arabského poloostrova i celého Blízkého východu před a po první i druhé světové válce. Je s podivem, jakým způsobem postava Aloise Musila vykristalizovala do osobnosti precizního etnografa i etnologa arabských zemí (tehdy Orientu) světové úrovně.

Vyhodnocení vědeckého přínosu Aloise Musila jen v rámci etnologie je překvapivě pozitivní. Alois Musil nebyl jen výjimečný kartograf, ale i etnolog. Jeho znalost terénu, ve kterém se pohyboval, byla výjimečná, a proto i jeho výsledky terénních výzkumů obsahují zásadní údaje. Alois Musil, jakožto etnolog rovněž plně ovládal neuvěřitelných 35 arabských dialektů, a byl schopný se jimi dohovorit. Mimo to, znalost anglického a německého jazyka byla pro něj samozřejmostí. Není mi známo, kolik etnologů současné doby ovládají tolik jazyků a všechny dialektové ekvivalenty nativního jazyka, jejichž mluvčí jsou podrobeni etnografickým a etnologickým výzkumům. Dalším měřítkem, zda byl Alois Musil i etnolog, nikoliv pouhým etnografem je základní metoda etnologického výzkumu terénní výzkum, tzn. zkoumání lidské bytosti v kulturní a společenském kontextu⁹⁴. Alois Musil byl terénní pracovník znamenitý a souhrnně se dá uvést, že byl prakticky stále v terénu (!). Nebyl

⁹³ Srov. <http://www.radio.cz/cz/rubrika/krajane/arabista-svetoveho-jmena-alois-musil-zustava-v-cesku-temer-neznamy-1> (Dostupné na URL: 16. 2. 2015 9:06).

⁹⁴ Srov. Murphy, R. F.: *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. SLON, Praha, 2008, s. 213.

lingvista, nebyl ani lingvistický antropolog. I podle následující definice: „*Badatel tedy neprovádí terénní výzkum jenom proto, aby nashromáždil materiál pro svou doktorskou práci, ale aby se dobral podstaty sociálních faktů.*“⁹⁵, Alois Musil prokázal ve svých dílech, že není jen pouhým etnografem, ale i etnologem. To se Aloisi Musilovy podařilo zejména v díle *Ze světa islámu* a ve všech svých odborných dílech publikovaných Americkou zeměpisnou společností. Neprováděl terénní výzkum, jen aby nashromáždil etnografický materiál, ale především aby se dobral takových společenských faktů a jevů, jakým byly například klanové a kmenové uspořádání nebo práva a povinnosti těchto skupin. Postavu Aloise Musila lze tak vnímat v dějinách české etnologie za významného předchůdce dnešních moderních etnologů.

Při svých terénních výzkumech vše pečlivě zdokumentovával, nashromáždil za svůj život desítky fotografií arabských kmenů a klanů, s nimiž přišel do styku, vytvářel mapy míst, v nichž se pohyboval a lokalizoval nejzásadnější místa a body v poušti. Ovládal perfektně vesměs všechny dialekty arabštiny a dokonce byl (což je pro etnologa v terénu největším úspěchem) adoptován do klanu a pojat za právoplatného bratra šajcha Núriho. Rovněž skrze jeho integraci v klanové struktuře byl Alois Musil schopen v krizi převzít vedení klanu a na čas se stát jejich šajchem zvaným Músa ar-Rwalla. V rámci etnologických studií tak jeho odborná díla nabízejí množství návodů a praktických zkušeností z terénních výzkumů v poušti u arabských beduínů ar-Rwalla, Banú as-Sachr, Šammary, Ka'abne a řady dalších.

---

⁹⁵ Cit. Murphy, 2008, s. 214.

4. 2. Přínos na poli popularizačním

Celkový přínos Musilovy popularizační tvorby je neoddiskutovatelný, což dokládá rozsáhlá korespondence v archivu Muzea Vyškovska. Alois Musil byl v kontaktu se všemi zásadními institucemi a byl mnohdy zván, aby přednášel nejen v odborných kruzích, ale i pro širokou veřejnost. Zájem o jeho osobu měly i populární časopisy, noviny, které se dotazovaly na jeho příspěvky. Alois Musil jen mezi lety 1929 až 1932 publikoval u nakladatelství Novina osm svazků cestopisů a více než deset dobrodružných knih pro mládež v letech 1932 až 1943. S Československým rozhlasem spolupracoval v letech 1933 až 1938, pro který připravil řadu popularizačních přednášek o historii, kultuře, zvycích a obyčejích obyvatel zemí Blízkého východu. Velmi ojedinělé přednášky jsou *Rodina v poušti*, *Duše Araba* nebo *Duchové v poušti*, které zjednodušeně popisují zvykové a rodinné právo uvnitř arabského klanu a tradiční víry Arabů. Aloise Musila tak můžeme považovat za jednoho z nejvýznamnějších popularizátorů české arabistiky a orientalistiky první poloviny 20. století. Ve všech jeho popularizačních dílech se odráží jeho hluboké znalosti etnografie, etnologie a historiografie oblastí, o nichž psal. Jeho díla promlouvají i dnes.

Jestliže byl v práci sledován přínos etnografický, etnologický a faktografický Musil ho dokázal velmi přirozeně přetransformovat do všech populárních cestopisů a naprosto předstihl jakékoliv běžné cestopisy jeho doby. Zejména jde pak o úzkostlivý Musilův důraz na přesnost informací, dat a událostí. Pestrý etnografický a etnologický materiál se odráží ve všech cestopisných dílech publikovaných nakladatelstvím Novina, ale i v tzv. dobrodružných cestopisech vydávaných u stejného nakladatele, stejně jako v přednáškách přednesených pro Československý rozhlas.

5. Závěr

Hlavní výzkumnou otázkou bylo, do jaké míry mají odborná a popularizační díla Aloise Musila faktografický, etnografický a etnologický přínos. Zjednodušeněji řečeno, jakým byl faktografem, etnografem a etnologem v rámci věd historických. Výzkum se zároveň podrobněji zaměřoval na jeho popularizační činnost, nikoliv jen na odbornou dráhu, kde se výzkumná otázka zdála býti snadněji zodpověditelná, zejména pokud jde o fakticitu dat nashromážděných Aloisem Musilem. Ze všeho nejdříve, pokud jde o faktografickou stránku tvorby tohoto orientalisty, díla obsahují pečlivě uspořádané informace (edice Americké zeměpisné společnosti), kde je součástí velmi obsáhlý poznámkový aparát, včetně seznamu použité bibliografie a Musilem vyhotovených map. Tyto práce jsou již díla klasická, historická, topografická, etnografická, ale i etnologická.

Mám-li zhodnotit Musilova popularizační díla, uvedu kontrast mezi jeho dílem a dílem Karla Maye. Musil byl své doby, oproti Mayovi, úspěšným popularizátorem vědy, kterého se z velkého nepochopení a nezájmu o jeho osobu v období po druhé světové válce, dostalo nálepky autora dalších česky psaných májovek. Dílo Karla Maye, na rozdíl od Aloise Musila, nepopisuje autentické zážitky z výzkumných cest Severní Amerikou. Karel May rovněž nehovořil žádným nativním jazykem severo-amerických Indiánů (od athabaskické jazykové rodiny počínaje, přes skupinu jazyků irokézských, až po jazyky siuské). Naopak Alois Musil, vyjma znalosti světových jazyků, uměl plynule hovořit 35 arabskými dialekty. Karel May měl představy o životech a kultuře Indiánů Severní Ameriky jen matné a fantaskní. Zatímco May byl romantickým autorem, ke konci svého života nedoceněn a dokonce i soudně obžalován, po jeho smrti se jeho díla dočkala reedicí a notoricky známých filmových zpracování o Vinnetouovi. May se stal jakýmsi folklorem.

Zdá se být silným paradoxem, že Musilově osobě se dostalo přesného opaku. Aloisu Musilovi se už za jeho života podařilo dosáhnout mezinárodního uznání, skrze svůj nejvýznamnější archeologický objev pouštní Qaṣr Amry. Alois Musil byl i několikrát oceněn Americkou zeměpisnou společností. Po rozpadu Rakouska-Uherska a vypuknutí obou světových válek bylo pochopitelné, že se jakékoliv vědní obory nerozvíjely optimálním tempem a celá Evropa se vzpamatovávala z vleklých a krvavých válek. Ve druhé polovině 20. století se však už Musilovo dílo nedočkalo právoplatného docenění. Zdá se, že až dnes, si mnozí autoři uvědomují význam jeho děl a výzkumů. Je velice pravděpodobné, že v následujících letech zájem o jeho osobu bude narůstat.

Bylo mi také velikým potěšením dostat se k archivním materiálům a zpracovávat dílo doposud světu neznámá. Popularizační patnácti minutové přednášky pro Československý rozhlas jsou dalším důkazem jeho aktivní snahy přiblížit a popularizovat arabský svět. Přednáška v *Sídle Heroda krále* vykresluje historické souvislosti doby raného křesťanství, *Rodina v poušti* je naopak svým charakterem etnologická. Popularizační tvorba, na rozdíl od odborných knih se zcela záměrně vyhýbá jakémukoliv zdrojování, jelikož byla určena široké české veřejnosti. Nicméně i přes cílovou skupinu čtenářů si Musil počínal velice pečlivě a veškeré údaje mají charakter edukační, s cílem přiblížit historii i národopis Blízkého východu lidem českých zemí. Z tohoto zhodnocení se zdá být velice překvapivé, do jaké míry jsou česky psaná popularizační díla Aloise Musila znehodnocena a „zaškatulkována“ vedle dobrodružných knih pro mládež Karla Maye a jiných autorů ovlivněných romantismem.

Vůbec vnímání Musila jako romantického cestopisce by bylo nesmírným nepochopením celé osobnosti Aloise Musila. Musil rozhodně nebyl romantik idealizující si povahy a činy beduínů. Stál nohama pevně na zemi a zachovával si vždy co největší objektivitu, ale i vědeckou pokoru. Tam, kde se jeho dílo může zdát ovlivněné romantismem, se spíše zaměřuje důsledek za příčinu. Díla určená především pro mládež okolo 12 let z hlediska všeobecného hodnocení literárního žánru ani nemohou mít vysokou odbornou hodnotu, na druhou stranu se jeví více než pravděpodobné, že Musil neměl nějaké ambice napsat „historický bestseller“. Psal své knihy s pouhou myšlenkou toho, aby předal, co největší množství znalostí ze svých výzkumných cest veřejnosti, a to co nejvíce srozumitelnou formou. Čtenáři byly lidé, žijící své každodenní životy a měly jen mlhavé představy o realitách islámského světa – spíše je vábila ona romantická představa o vzdáleném Orientu. Náznorným příkladem tohoto počínání jsou přesné údaje a fotodokumentace zahrnuté v *Tajemné Amře* a dalších cestopisných dílech.

V závěru lze zhodnotit odborná a popularizační díla Aloise Musila jako díla vytvořená perfekcionista, což se odráží na uvedených informačních datech. Na druhou stranu, zdá se zvláštní, že česky psaná díla postrádají jakoukoliv revizi arabských názvů a termínů například v porovnání s *The manners and Customs of the Rwalla bedouins*, kde se jeví jazyková stránka na velmi dobré úrovni. Kniha poskytuje hned na začátku čtenáři vysvětlivky a přepisy arabské abecedy. Zde publikované termíny se v anglickém jazyce povětšinou používají dodnes. Ohromný rozdíl se nám však dostává v knize *Mezi Šammary* a ve všech popularizačních knihách a i v přednáškách pro Československý rozhlas. Nedostalo se mi jasného relevantního vysvětlení, proč Alois Musil takto postupoval. Mohu pouze předpokládat, že svou snahou o

přiblížení arabského světa českému čtenáři se snažil o co největší zjednodušení arabských názvů a termínů, tak jak jsou slyšitelná. Nicméně je nutno podotknout, že v první polovině 20. století česká orientalistika s arabistikou stály na samém počátku a Musil se jednoznačně řadí k jejím nejvýznamnějším průkopníkům a zakladatelům. V souvislosti s dobovými okolnostmi se pak výše uvedené výtky stávají malicherné. Význam popularizační tvorby je ohromný, uvědomíme-li si, že Musil jednoduchým jazykem (mnohdy až pohádkovým) líčí události ryze dějinné a situace, jíž byl bezprostřední součástí. Musilovo dílo je neobyčejně pestré, od nejnáročnější obsáhlé odborné literatury po nejjednodušší četbu určenou mládeži. Veškerá zde rozebraná díla obsahují pečlivě uspořádaný etnografický, etnologický a faktografický materiál, s ohledem na náročnost té či oné publikace. Ve prospěch materiálu etnologického hovoří následující díla a přednášky pro Československý rozhlas: *Rodina v poušti*, *The manners and Customs of the Rwalla bedouins*, vybrané pasáže *Ze světa islámu* a řada dalších.

6. Seznam použitých pramenů

Prameny primární

a) Díla Aloise Musila publikovaná za jeho života

MUSIL, A.: *Arabia deserta. A topographical itinerary*. American Geographical Society, New York, 1927.

MUSIL, A.: *Cedry na Libanonu*. Novina, Praha, 1937.

MUSIL, A.: *Dar Nilu. Nový Egypt*. Melantrich, Praha, 1935.

MUSIL, A.: *Dnešní Orient v politice světové*. Jednota československých matematiků a fyziků, Praha, 1935.

MUSIL, A.: *Italie v Africe. Nová Libye. Východní Afrika*. Melantrich, Praha, 1939.

MUSIL, A.: *Křesťanské církve nynějšího Orientu*. Nakladatelství dobré knihy, Olomouc, 1939.

MUSIL, A.: *Křižák*. Novina, Praha, 1943.

MUSIL, A.: *Lev ze kmene Judova. Nová Habeš*. Melantrich, Praha, 1934.

MUSIL, A.: *Mezi Eufratem a Tigridem. Nový Irák*. Melantrich, Praha, 1935.

MUSIL, A.: *Mezi Šammary. Z výzkumné cesty šťastnou Arábií*. Novina, Praha, 1931.

MUSIL, A.: *Most do Asie. Nové Turecko*. Melantrich, Praha, 1941.

MUSIL, A.: *Na Hermonu*. Novina, Praha, 1939.

MUSIL, A.: *Na koni a na velbloudu*. Novina, Praha, 1936.

MUSIL, A.: *Na Sinaji*. Novina, Praha, 1935.

MUSIL, A.: *Northern Negd. A topographical itinerary*. American Geographical Society, New York, 1928.

MUSIL, A.: *Nový Život*. Novina, Praha, 1940.

MUSIL, A.: *Od Libanonu k Tigridu. Nová Sýrie*. Melantrich, Praha, 1938.

MUSIL, A.: *Od stvoření do potopy. Biblické univerzitní extense*. Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, Praha, 1905.

MUSIL, A.: *Palmyrena. A topographical itinerary*. American Geographical Society, New York, 1928.

MUSIL, A.: *Po stopách událostí Starého Zákona*. Věcné poznámky k učebnici dějin Starého Zákona. Promberger, Olomouc, 1906.

- MUSIL, A.: *Pod Himalajemi. Nová Indie*. Melantrich, Praha, 1936.
- MUSIL, A.: *Pod ochranou Núriho. Z mých cest pustou Arábií*. Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, Praha, 1929.
- MUSIL, A.: *Poušť a oasa. Nová Arábie*. Melantrich, Praha, 1934.
- MUSIL, A.: *S kočovníky pouště*. Novina, Praha, 1941.
- MUSIL, A.: *Skalní město*. Novina, Praha, 1937.
- MUSIL, A.: *Stará Ethiopie. Nový Súdán*. Melantrich, Praha, 1941.
- MUSIL, A.: *Světcův démant*. Melantrich, Praha, 1945.
- MUSIL, A.: *Syn pouště*. Novina, Praha, 1933.
- MUSIL, A.: *The Northern hegaz. A topographical itinerary*. American Geographical Society, New York, 1926.
- MUSIL, A.: *The manners and customs of the Rwala Bedouins*. American Geographical Society, New York, 1928.
- MUSIL, A.: *The middle euphrates. A topographical itinerary*. American Geographical Society, New York, 1927.
- MUSIL, A.: *V biblickém ráji. Z mých cest při středním Eufratu a Tigridu*. Novina, Praha, 1930.
- MUSIL, A.: *V Negebu*. Novina, Praha, 1938.
- MUSIL, A.: *V posvátném Hedžázu*. Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, Praha, 1929.
- MUSIL, A.: *V roklich Edomských*. Novina, Praha, 1932.

a) Díla Aloise Musila publikovaná po jeho smrti

- MUSIL, A.: *Cedry na Libanonu*. Albatros, Praha, 1973.
- MUSIL, A.: *Mstitel*. Albatros, Praha, 1969.
- MUSIL, A.: *Pán Amry*. Vyšehrad, Praha, 1948.
- MUSIL, A.: *Tajemná Amra*. KATOS s. r. o., Kojetín, 2003.
- MUSIL, A.: *V neznámé zemi*. F. Kosek, Praha, 1948.
- MUSIL, A.; ŽĎÁRSKÝ, P. (ed.): *Ze světa islámu*. Akropolis, Praha, 2014.

c) Archivní fondy Českého rozhlasu

- MUSIL, A.: *Dobrá a špatná znamení v poušti*. Praha, 1935. /SI: P 09302/
MUSIL, A.: *Duchové v poušti*. Praha, 1936. /SI: P 10360/
MUSIL, A.: *Duše Araba*. Praha, 1938. /SI: P 13353/
MUSIL, A.: *Hora Boží*. Praha, 1938. /SI: P 12793/
MUSIL, A.: *Plukovník Lawrence ve skutečnosti a legendě*. Praha, 1935. /SI: P 08488/
MUSIL, A.: *Rodina v poušti*. Praha, 1933. /SI: P 05815/
MUSIL, A.: *Sliby v poušti*. Praha, 1937. /SI: P 10856/
MUSIL, A.: *U válečného hrdiny*. Praha, 1938. /SI: P 11752/
MUSIL, A.: *Ve městě zbožného krále*. Praha, 1936. /SI: P 10573/
MUSIL, A.: *V sídle Heroda krále*. Praha, 1933. /SI: P 06170/
MUSIL, A.: *V tajemném Hedžázu*. Praha, 1938. /SI: P 12004/
MUSIL, A.: *Ve svaté zemi před 1938 lety*. Praha, 1938. /SI: P 13382/
MUSIL, A.: *Velikonoce v poušti*. Praha, 1937. /SI: P 10972/
MUSIL, A.: *Vzpomínka na Arábii*. Praha, 1938. /SI: P 13268/
MUSIL, A.: *Za štěstím do pouště*. Praha, 1938. /SI: P 13678/

d) Archivní fond Vyškovského muzea

- č. inv.: H18.311
č. inv.: H18.312
č. inv.: H18.313
č. inv.: H 19.536/1 č.: 42
č. inv.: H 19.536/4 č.: 07
č. inv.: H 19.536/5 č.: 92
č. inv.: H 19.536/5 č.: 96

Prameny sekundární

BOUČEK, J.: *Saúdská Arábie. Stručná historie států*. Libri, Praha, 2005.

HRBEK, I.: *Korán*. Odeon, Praha, 1972.

KLOBAS, O.: *Alois Musil zvaný Músa ar Rueili. Život a dílo českého kněze, cestovatele a badatele, náčelníka beduíňů, řádného profesora olomoucké, vídeňské a Karlovy univerzity, papežského preláta, polního maršálka etc.* Akademické nakladatelství CERM, s. r. o., Brno, 2003.

LEWIS, I. M.: *Saints and Somalis. Popular Islam in A Clan-based Society*, The Red Sea Press, Asmara, 1998.

MENČÍK, F.: *Prof. Dr. Alois Musil. O jeho cestách, spisech a jejich významu*. Promberger, Olomouc, 1908.

MENDEL, M., OSTŘANSKÝ, B., RATAJ, T.: *Islám v srdci Evropy. Vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Academia, Praha, 2007.

MURPHY, R. F.: *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. SLON, Praha, 2008.

RYPKA, J.: *Alois Musil: June 30th, 1868 – June 30th, 1938*. Orientální ústav, Praha, 1938.

PELINKOVÁ, M (ed.): *Alois Musil fotografie z cest*. Muzeum Vyškovska, Vyškov, 2014.

VESELÝ, R. (ed.): *Alois Musil. Český vědec světového jména*. GLOBE, Praha, 1995.

Internetové zdroje

<http://americangeo.org/medals-and-awards/> (Dostupné na URL: 7. 4. 10:12).

<http://www.orient.cas.cz/o-nas/historie/> (Dostupné na URL 17. 3. 2015, 22:00).

<http://www.radio.cz/cz/rubrika/krajane/arabista-svetoveho-jmena-alois-musil-zustava-v-cesku-temer-neznamy-1> (Dostupné na URL: 16. 2. 2015 9:06).

Příloha

a) Fotografie poskytnuté s laskavým svolením Muzea Vyškovska⁹⁶

V mužském stanu

Fond Aloise Musila, Archiv Muzea Vyškovska /H 19.536/4 č.: 07/

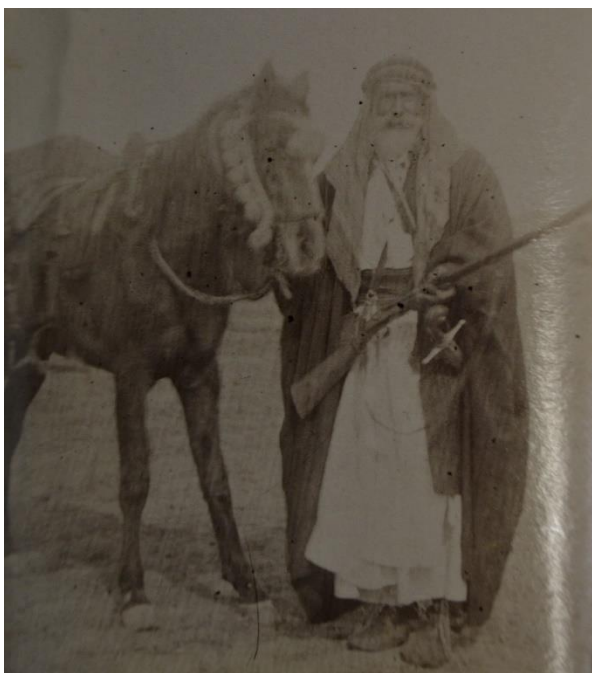
---

⁹⁶ Uvedené fotografie se nesmí jakkoliv dále šířit, mimo uveřejnění v této bakalářské práci. Publikování fotografií se řídí autorským zákonem č. 121/2000Sb.

Káhirská žena

Fond Aloise Musila, Muzeum Vyškovska /H 19.536/1 č.: 42/

Arabský jezdec

Fond Aloise Musila, Muzeum Vyškovska /H 19.536/5 č.: 96/

Před táborem

Fond Aloise Musila, Muzeum Vyškovska /H 19.536/5 č.: 92/

b) Alois Musil pro Československý rozhlas (24. 10. 1933)⁹⁷

Rodina v poušti

Kočovníci arabské pouště se štěpí na kmene. Základem kmene není rodina, nýbrž příbuzenstvo. Pojítkem příbuzenstva je krev a náleží do něho, kdo mají společného praděda. Není-li manželka z příbuzenstva mužova, nepřechází do něho sňatkem, nýbrž zůstává i nadále v příbuzenstvu, ze kterého pochází po krvi. Za vinu provdané ženy trpí její příbuzenstvo, nikoliv její manžel, a příbuzenstvo, nikoliv manžel, je povinno ji mstítí.

Kočovníci mívají jen jednu ženu, zřídka dvě a pouze výjimečně tři. Mladý kočovník se ožení po prvé skoro vždy s dívkou, kterou má rád a zůstane jí věren, obzvláště obdaří-li ho zdravým chlapečkem. Chová-li se žena rozumně, pečuje-li o pořádek ve stanu, umí čistě vařiti, není svěhlavá, zlobivá a hašteřivá, je po celý život jedinou paní stanu mužova.

Není-li muž se svou ženou úplně spokojen, vezme si druhou. Prvá se s počátku na svou družku nebo, jak jí říká, sousedku velice hněvá a nadává jí, jak jen umí.

„Proč pak jsi ke mně přišla? Což jsi nenašla žádného, leda mého muže? Ó ty dcerko ledakoho! Kéž bys byla proklnuta ve svých rodičích!“

Avšak odpor prvé ženy netrvá dlouho. Zakrátko se smíří a žijí jako rodné sestry.

Má-li muž dvě ženy, vaří mu každý den jiná a je povinen u ní jísti a spáti. Nepamatují se, že bych byl kdy sestoupil ve stanu, jehož majetník by byl měl dvě ženy. Suchý vzduch pouště, veliké horko, nedostatečná výživa, stálé nebezpečí vyčerpávající síly a podráývají touhu po nové ženě. Mimo to stojí každá žena peníze; vždyť je muž povinen vyplatiti za ni věno jejímu příbuzenstvu, koupiti jí výbavu a opatřiti ji, čeho potřebuje.

Žena má roditi a vychovávatí dítky; připravovatí pokrmy; pečovatí o vodu a palivo; sešívati látku stanovou; zřizovatí a svinovatí stan; nakládatí veškeré zařízení; dohlížeti na velbloudy nesoucí stan a ostatní majetek; upravovatí lůžka; střídatí velbloudí srst a tkáti z ní tlumoky a různé ozdoby na sedlo; opatřovatí pšenici a ječmen koupí nebo výměnou; chystati klisně trávu, podávati jí obrok a napájeti ji.

Má-li muž ženu rád, pomáhá jí ve všech pracích s pastýřem, sluhou i syny. Hněvá-li se na svou ženu, přihlíží, jak se potí a pobízí ji k větší rychlosti. Stěhuje-li se celý tábor, osedlá si

---

⁹⁷ SI: P 05815, archiv Českého rozhlasu, Praha.

muž klisnu a velbloudici, zanítí si opodál svého stanu ohníček, vaří si kávu a dohlíží, jak žena se služkou nebo s dcerou skládá a nakládá stan, zařízení a zásoby. Jsou-li hotovy, sedne si na velbloudici, vede klisnu a ujíždí v čelo stěhujícího se tábora, kde se přidruží k bojovníkům. O ženu a o své nákladní velbloudy se nestará. Na novém tábořišti si vyhledá místo pro svůj stan, shodí sedlo s klisny i velbloudice, opře se o sedlo velbloudí a čeká, až žena dojede, stan postaví, koberce prostře a palivo uchystá. Potom vejde do stanu, rozdělá oheň a vaří si kávu. Tak si hraje na pána, až se se ženou smíří a ji opět pomáhá.

V táborech kočovníků není nikdy slyšet hádek, nadávek nebo nářků manželů. Nikdy jsem nespatřil, že by se muž se ženou bili. Hádkami a potyčkami by na příbuzenstvo uvalili hanbu a běda jim, kdyby se takto provinili. Vrhlo by se na ně jak příbuzenstvo mužovo, tak příbuzenstvo ženino a všichni sousedé, ba vyvrhli by je z tábora i ze kmene. Proto muž se svou ženou nikdy nekřičí, avšak zaslouží-li, nabije jí, aby to nikdo neviděl.

Bojí-li se žena nahněvaného manžela, opustí stan a následuje muže jdoucího kolem nebo vejde do některého jiného stanu a žádá za ochranu. Její ochránce ji nikdy nevybídne k odchodu či k návratu. Muž k ní pošle obyčejně některého příbuzného nebo svého sluhu a vrátí-li se se zprávou, že by se ráda smířila, počká na ni při nejbližším stěhování, zavede jejího velblouda k svému stanu, přiměje ho k pokleknutí a vybídne ji: „Vejdi do stanu!“ Žena bez námitky poslechne a pracuje jako by se nebylo chumelilo.

Hněvá-li se muž na ženu, která od něho do cizího stanu utekla, nevzkáže jí, aby se navrátila, nestará se o ni a dělá, jako by ji ani neznal. Taková žena je ubohá. Muž není povinen ji živiti nebo šatiti, poněvadž od něho utekla, nechci ji propustiti bez náhrady a její příbuzní se na ni horší, že jim působí ostudu. Není-li mladá a sličná, nezbyvá jí, leda aby pracovala jako služka u cizích lidí. Je-li mladá a sličná, hledá únosce, aby ji vysvobodil.

Manžela nemůže nikdo přinutiti, aby svou ženu propustil. Není důvodů, které by toho vyžadovaly nebo tomu zabraňovaly. Chce-li ji propustiti, učiní to, byť ho na kolenou prosila, aby ji u sebe ponechal a neudá žádného důvodu; vždyť ho mnohdy ani nemá. Napadne ho, že ji propustí, i rozloučí se s ní, třebaž zakrátko litoval.

Po obecném názoru má muž ženu propustiti, jakmile se jeden druhému znechutí. Říkává se: „Pastýři a ženě nic nevytýkej. Chceš-li jim častěji něco vytknout, raději je propuť.“

Propouští-li muž ženu, řekne jí: „Jdi pryč. Hle, jsi propuštěna a můžeš přilnouti k jinému muži. Jsi úplně svobodná.“

Propuštěnou ženu muže její manžel třikrát po sobě za choť pojati. Rád to učiní, jakmile se mu zlost vykouří. Nechce-li se s ní nikdy oženiti, prohlásí: „Jsi propuštěna po třikrát.“

Muž, který propustil svou ženu bez náhrady toho, co jejím příbuzným zaplatil, ji může omeziti a říci: „Já tě ponechávám komukoliv, mimo toho a toho; tomu tě nenechám.“

Propustí-li muž svou ženu o své újmě, ztrácí vše, co za ni vyplatil, výbavu, kterou jí koupil a je povinen jí dáti, byť u něho byla dlela jen jedinou noc, velblouda a nákladní sedlo.

Dožaduje-li se žena rozvodu a muž není šlechetný, vyhoví, avšak s podmínkou, že mu bude vráceno vše, co za ni dal. Splniti tuto podmínku je velice těžko; vždyť se o věno děvčete obyčejně rozdělí všichni příbuzní a nemívají chuti vrátiti nebo nahraditi, co dostali. Ubohá žena aby prosila své příbuzné jednoho po druhém, aby se nad ní ustrnuli. Chodívá k otci, bratru, strýci nebo bratrancí a naříká: „Nechci ho. Vraťte mu, co jste od něho vzali.“ Obyčejně ji odbývají: „Běž k němu. Jistě si zvykneš,“ avšak ona zůstává při své, až konečně přivolí k náhradě. Neobměkčí-li se ani otec, ani bratr, odpírají-li strýc i bratranec, není pro ni jiné pomoci leda únos. Kdyby se dožadovala ochrany proti svému příbuzenstvu, mohla by býti od otce nebo bratra zabita. Jest majetkem svého otce; on jí zplodil a po něm jí dědí bratr.

Propuštěná těhotná žena se může provdati ihned. Není-li patrné, že je v jiném stavu, musí čekati aspoň půl roku, než se uzavře nový sňatek.

Vdaná žena má hojně příležitostí, aby se seznámila s jinými muži. Stan je rozdělen pouze záclonou, utkanou z kozí srsti. V oddíl pro muže a pro ženy. Hospodyně pozoruje a poslouchá jednotlivé návštěvníky a hosty, za pochodu se k ní často přidruží ten neb onen, pomáhá jí narovnat, zdvihnouti nebo lépe uvázati uvolněné náklady, doprovází ji na cestě pro vodu, plní ji kožené měchy, potká ji někdy jakoby náhodou, když se ohýbá pod nůši suchého paliva, naloží nůši na svou klisnu nebo velbloudici a podobných příležitostí bývá hojně. Nejvíce se však ženě zavděčí muž, který chrání jí a jejích velbloudů, když nepřítel doráží na stěhující se čeled'. Takovému ochránci patří její srdce.

Svou lásku k jinému muži se vdaná žena netají a brzo se vykládá obecně: „Žena toho a toho je zamilována do toho a toho.“ Doví-li se o tom její muž a je-li šlechetný, propustí ji bez námitek a nepožaduje náhrady, ač by měl dostati, co za ni zaplatil. Takový muž říkává: „Je to

svobodná dcera svobodného kmene. Alláh jí dal lásku k jinému. Nebudu jí překážeti, neučiním z ní otrokyně.“

Pouze ničemní mužové zneužívají lásky ženiny žádající patero-, ba desateronásobně, co za ni vydali. Není-li milenec s to, aby takový požadavek splnil, a nechtějí-li mu jeho příbuzní pomoci, nezbývá leda únos milené ženy. Únosce může pojeti unesenou ženu za řádnou manželku, ale nesmí se s ní vrátiti ke svým, dokud se nesmíří s jejím manželem. Vysílá posla za poslem s prosbou za smír, jenž není snadný, poněvadž se manžel déle vzpírá než příbuzní ženy. Tito mu vytýkají, že zavinil únos, nechtěje ženu propustiti a neuměje ji hlídati a hrozí mu, že budou od něho požadovati náhradu za poskvřenou čest, neodpustí-li jak únosci, tak unesené ženě; vždyť byla unesena nejen jemu, nýbrž i jim a on byl přece jejím strážcem. Oklamáný manžel nesmí zabíti ani únosce, ani ženu, sic by zavinil pomstu. Únos provdané ženy se provádí lstí, nikoliv násilím a lest se smrtí netrestá.

Kdo obviní děvče nebo ženu ze smilstva a nedokáže, co tvrdí, ztratí ruku, neboť mu ji příbuzný obviněné usekne. Dá-li se pod ochranu mocného náčelníka, zaplatí deset velbloudů obviněné ženě nebo dívce.

Rozumná žena se uplatní nejen v rodině, nýbrž i v příbuzenstvu, kmeni. Muž se dožaduje její rady, řídí se jí a je hrdý, že má ženu, která vyniká nad jiné. Nejedna rodina se nejmenuje po muži, nýbrž po ženě; ženu uznávají za hlavu a ona má přední slovo ve věcech příbuzenstva. Nejednou to byla žena, kdo vedla své soukmenovce do boje a vysvobodila je od záhuby. Rozumná žena je i v poušti pramenem, ze kterého prýští život.